

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

M. Fabii Quintiliani Institutionum Oratoriarum Libri Duodecim

Summa diligentia ad fidem vetustissimorum codicum recogniti ac restituti

Quintilianus, Marcus Fabius

Lugd. Batav. ; Roterodami, 1665

Liber Octavus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-12945

M. FAB. QUINTILIANI
DE
INSTITUTIONE ORATORIA
LIBER OCTAVUS.

PROOEMIUM.

HIS fere quæ in proximos quinque libros collata sunt, ratio *inveniendi*, atque inventa *disponendi*, continetur: quam ut ¹ per omnes numeros penitus cognoscere, ad summam scientiæ necessarium est, ² ita incipientibus brevius ac simplicius tradi magis convenit. ³ Aut enim difficultate institutionis tam numerosæ atque perplexæ deterreri solent: aut eo tempore quo præcipue alenda ingenia, atque indulgentia quadam enutrienda sunt, asperiorum tractatu rerum atteruntur: aut si hæc sola didicerint, satis se ad eloquentiam instructos arbitrantur: ⁴ aut quasi ad certas quasdam dicendi leges alligati, conatum omnem reformidant. ⁵ Unde existimant accidisse,

Quatuor his deinceps libris *elocutionis* præcepta complectitur. Hac autem præfatione ostendit quo pacto *inventio* & *dispositio* sit docenda, repetit quæ hæcenus præcepit de *inventione* & *dispositione*, deinde ad *elocutionem* transit, cuius utilitatem & difficultatem ostendit: postremo vitia quædam prævæ *elocutionis* notat. Turneb.

¹ *Per omnes numeros.*] Hæc phrasis ducta est ab opinione Pythagoræ, qui existimavit omnia *constare numeris* & numeris perfici: unde quod *absolutum* est, dicitur habere suos numeros. Idem.

² *Ita incipientibus.*] *Elocutio* ac cætera partes accuratius tradi debent, non item *inventio* & *dispositio*. nam hæc ut natura sunt priores, ita priores docentur: sed tum auditores sunt rudes, quo-

circa simplicius sunt docendæ hæc partes. Idem.

³ *Aut enim difficultate institutionis.*] Vide Jan. Gebhard. Crepund. lib. 3. cap. 8. pag. 121. Vid. Murer. Var. lect. l. 19. cap. 2.

⁴ *Aut quasi ad certas.*] Fab. lib. 2. diligenter scripsit quatenus sit *arti* inhaerendum. ait enim sæpenumero *naturam* nos sequi oportere, ac sæpenumero ob utilitatem causæ omittendam esse docuit *præceptorum rationem*, si refragaretur. Turneb.

⁵ *Unde existimant.*] Id videtur propter Hermagoram dixisse, qui *artem rhetoricam* infinitis præceptorum minutiis, sed tamen ut legibus, est complexus: unde antea nimiam ejus diligentiam vituperabat. huic vitio videtur etiam Hermogenes

cidisse, ut qui diligentissimi artium scriptores extiterunt, ab eloquentia longissime fuerint. Via tamen opus est incipientibus, sed ea plana, & cum ad ingrediendum, tum ad demonstrandum expedita. ¹ Eligat itaque peritus ille præceptor ex omnibus optima, & tradat ea demum in præsentia, quæ placent, remota refutandi cætera mora. *Sequuntur enim discipuli quo duxeris. Mox cum robore discendi crescet etiam eruditio.* Idem primo solum iter credant esse in quod inducentur, mox illud cognituri etiam optimum. ² Sunt autem neque obscura, neque ad percipiendum difficilia, ³ quæ scriptores diversis opinionibus pertinaciter tuendis involverunt. ⁴ Itaque in toto artis hujusce tractatu difficilius est judicare quid doceas, quam cum judicaris, docere: præcipueque in duabus his partibus perquam sunt pauca, circa quæ si is qui instituetur, non repugnaverit, pronum ad cætera habiturus est cursum. ⁵ Nempe enim plurimum in hoc laboris exhausimus, ut ostenderemus *rhetoricen bene dicendi scientiam, & utilem, & artem, & virtutem esse*: materiam ejus, *res omnes* de quibus dicendum esset. Tum & eas in tribus fere generibus: *demonstrativo, deliberativo, judicialique* reperiri. Orationem porro omnem constare *rebus, & verbis.*

In

mogenes apud Græcos obnoxius. est enim diligentior in inveniendis & tradendis præceptis, quam deceat. *Idem. Unde existimant accidisse.*] Carneades apud Cic. lib. 1. de Orat. *Pith.*

¹ *Eligat itaque.*] Agricola lib. 3. cum de dispositione agit, eam esse optimam ait artium tradendarum methodum, ut initio opiniones malæ refutentur, quod perpetuo facit Arist. & Galenus. Id tamen non probat in institutione rudiorum Fabius. *Turneb.*

² *Sunt autem.*] *Inventionis & dispositionis* præcepta per se facilia sunt, sed obscurata sunt à scriptoribus artium, qui quotidie præcepta alia atque alia inveniebant, & nonnunquam recta mutabant, ut aliquid viderentur invenisse. Fab. tamen huic reprehensioni obno-

xius videtur, qui lib. 3. tot opiniones congeserit, quæ non tam explicabant rem quam involvebant. *Idem.*

³ *Quæ scriptores, &c.*] Hoc de juris interpretibus dici vere potest. *Pithæus.*

⁴ *Itaque in toto.*] In variis & diversis opinionibus opus est *judicio* ad eligendum quod sit optimum: quod autem optimum, id est docendum: sed cum artis præcepta optima sint pauca, facile est docere: cum autem infinita sint tradita ab auctoribus, difficile est judicare quæ optima. *Turneb.*

⁵ *Nempe enim.*] *Anacephalæosis* est eorum quæ tractavit superioribus quinque libris: neque tamen in enumerando sequitur ordinem traditionis, sed opportunitatem connexionis. *Idem.*

Nu 3

I Ia

In rebus intuendam *inventionem*, in verbis *elocutionem*, in utrisque *collationem*: quæ memoria complecteretur: *actio* commendaret. Oratoris officium, *docendi, movendi, delectandi* partibus contineri. Ex quibus ad docendum, *expositio & argumentatio*: ad movendum, *affectus* pertinerent: quos per omnem quidem causam, sed maxime tamen in ingressu ac fine dominari. ² Nam *delectationem*, quamvis in utroque sit eorum, magis tamen proprias in *elocutione* partes habere. *Quæstiones* alias *infinitas*, alias *finitas*, quæ personis, locis, temporibus continerentur. ³ In omni porro materia tria esse quærenda, *an sit, quid sit, quale sit*. His adjiciebamus, *demonstrativam* laude ac vituperatione constare. In ea, quæ ab ipso de quo diceremus, quæ post eum acta essent, intuendum. ⁴ Hoc opus tractatu *honestorum utiliumque* constare. ⁵ Suasoriis accedere tertiam partem ex conjectura, *possetne fieri, & an esset futurum*, de quo deliberaretur. Hic præcipue diximus spectandum, *quis, apud quem, quid diceret*. ⁶ Judicialium causarum alias in singulis, alias in pluribus controversiis consistere: ⁷ & in quibusdam sufficere modo

1 In utrisque *collocationem*.] Secutus est Cic. in *Partit.* est enim *collocatio* duplex, quædam *verborum*, quædam *rerum*. rerum *collocatio* est *dispositio*, verborum autem apta est *compositio*, quæ subjungitur *elocutioni*. Idem.

2 Nam *delectationem*.] *Delectatio* ipsa etiam est in docendo, & in ipso motu, maxime tamen in orationis genere, ut in illo characterè qui dicitur *flavidus*, in quo est mira orationis suavitas & elegantia, quæ res efficit *delectationem*. Idem.

3 In omni porro materia.] Hoc intelligendum est non solum in materia *definita*, sed etiam in *indefinita*: quod ex hoc Fabii loco apparet, & ex Cicerone constat, quanquam nonnulli statim duntaxat quærendum putant in *hypothesi*. Idem.

4 Hoc opus.] Reprehendit enim Fabius eos qui *demonstrativum* genus terminassent *honestate*, illi tamen defendi

poterunt, quod sint id complexi quod maxime frequens est in *laudatione* & *vituperatione*. Idem.

5 Suasoriis.] Locos *deliberativæ* materiae dixit, *honestum, utile, possibile*: sed *possibile* dicere non est ausus, propterea quod durior est appellatio, ut docuit l. 3. Idem.

6 Judicialium causarum.] Significat causas *judiciales* esse duplices, quasdam *simplices*, quasdam *conjunctas*. *simplices* sunt *una de re*, *conjunctæ de pluribus*. Idem.

7 Et in quibusdam.] Hoc intelligendum est hoc modo, quasdam causas *judiciales*, ut *conjecturales*, ad constitutionem egerè duntaxat *intentione* & *depulsione* prima, cum præsertim sint aliæ causæ, ut *status qualitatæ*, quæ flagitent rationem & firmamentum. itaque alterum *modo* videtur elidendum, estque adjiicienda *Et* particula. Idem.

I Pre-

modo *intentionem*, modo *depulsionem*: porro *depulsionem* omnem inficiatione duplici, *factumne*, & *an hoc factum esset*, præterea *defensione* ac *translatione* constare. *Quæstionem*, aut ex facto, aut ex scripto esse. Ex facto, de rerum fide, ¹ proprietate, qualitate. ² Ex scripto, de verborum, vi aut voluntate: in quibus vis tum causarum, tum actionum inspicitur, quæque aut scripti & voluntatis, aut ratiocinativæ, aut ambiguitatis, aut legum contrariarum specie continentur. In omni porro causa judiciali quinque esse partes: quarum *exordio* conciliari audientem, *narratione* causam proponi, *confirmatione* roborari, *refutatione* dissolvi, *peroratione* aut memoriam iudicis refici, aut animos moveri. His argumentandi & afficiendi locos, & quibus generibus concitari, placari, ³ resolvi iudices oportet, adjecimus. ⁴ Accessit ratio divisionis. Credere modo qui discet velit, certam quandam viam esse, in qua multa etiam sine doctrina præstare debeat per se ipsa natura, ut hæc de quibus dixi, non tam inventa à præceptoribus, quam cum fierent, observata esse videantur. Plus exigunt laboris & curæ quæ sequuntur. Hinc enim jam *elocutionis* rationem tractabimus, partem operis, ut inter omnes oratores convenit, difficillimam. ⁵ Nam & M. Antonius, cujus supra habuimus mentionem,

¹ *Proprietate.*] *Proprietatem* appellat finitivum statum, propterea quod *definitio* explicat rei proprietatem & vocabuli. sic lib. 3. dixit à quibusdam *statum finitivum* vocari statum proprietatis. *Idem.*

² *Ex scripto.*] Verba hæc universaliter sunt accipienda, quemadmodum dixit in cap. de actione lib. 7. omnem *statum legalem* quæstionem habere in scripto aut voluntate. Quod sequitur ita est intelligendum, *causas omnes legales* illic habere disceptationem, deinde *omnem translationem* eisdem statibus legalibus contineri, ut docuimus lib. 7. *Idem.*

³ *Resolvi iudices oportet.*] Pars hæc postrema videtur pertinere ad caput *visus*, quo maxime resolvitur *iudex* &

auditor. atque huic interpretationi videtur subscribere ordo tractationis. *Idem.*

⁴ *Accessit ratio divisionis.*] *Divisionem* appellat *distributionem thematicam* & *causæ* in capita sua, quæ res dispositionem orationis efficit. ea dicitur *παραρρησις*, de qua præcepit lib. 7. Fabius. *Idem.*

⁵ *Nam & M. Antonius.*] M. Antonius libellum quendam de eloquentia imperfectum reliquit, in quo scripsit se *disertos* multos vidisse, *eloquentem* neminem. *disertum* interpretabatur, qui apud mediocres homines posset ex communi ratione acute & dilucide disputare: *eloquentem* vero, qui omnia magnificentius augere posset & ornare, resque

N n 4 omnes

tionem, ait à se disertos visos esse multos, eloquentem autem neminem. Disertis satis putat dicere quæ oporteat: ornate autem dicere, proprium esse eloquentissimi. Quæ virtus si usque ad eum in nullo reperta est, ac ne in ipso quidem, aut L. Crasso, certum est & in his & in prioribus eam desideratam, quia difficillima fuit. ¹ Et Marcus Tullius inventionem quidem ac dispositionem prudentis hominis putat, eloquentiam oratoris. ² Ideoque præcipue circa partis hujus præcepta elaboravit. Quod eum merito fecisse, etiam ipso rei, de qua loquimur nomine, palam declaratur. Eloqui enim hoc est, omnia quæ mente conceperis, promere, atque ad audientes perferre, sine quo supervacua sunt priora, & ³ similia gladio condito, atque intra vaginam suam hærenti. ⁴ Hoc itaque maxime docetur: hoc nullus nisi arte assequi potest: huc studium adhibendum: hoc exercitatio petit, hoc imitatio: hinc omnis ætas consumitur: hoc maxime orator oratore præstantior: ⁵ hoc genera ipsa dicendi alia aliis potiora. Neque enim Asiatici, aut quocumque alio genere corrupti, res non viderunt, aut eas non collocaverunt: neque ⁶ quos aridos vocamus, stulti, aut in caussis cæci fuerunt, sed his iudicium in eloquendo ac modus; illis vires defuerunt: ut appareat in hoc & vitium & virtutem esse dicendi: ⁷ Non ideo tamen sola est agenda cura verborum.

Occur-

omnes teneret quæ ad eloquentiam pertinent. Idem. Nam & M. Antonius.] De Orat. I.

¹ Et Marcus.] II. De Orat.

² Ideoque præcipue.] Ut in oratore ad Brutum. nam omnis ceteris rhetoricæ partibus duntaxat illic elocutionem tractavit. Turneb.

³ Similia gladio condito, &c.] Vide Jan. Gebhard. Crepund. lib. 3. cap. 8. pag. 121. 122.

⁴ Hoc itaque.] Locus est per congeriem, partim ab efficientibus, partim à fine. Turneb.

⁵ Hoc genera ipsa dicendi.] Hoc non accipiendum est de tribus characteribus,

(sunt enim omnes probabiles, quam præstantissimus est omnium sublimis:) sed accipiendum est de peculiari cujusque dicendi genere, & collatione boni characteris cum pravo, ut Attici cum Asiatici. Idem.

⁶ Quos aridos vocamus.] Significare videtur aliquos, qui se Atticos appellari volebant, qui quia videbant Lyfiam oratorem Atticum tenuem esse, jejunitatem orationis & ariditatem consectabantur, idque putabant esse maxime Atticum. eos reprehendit Cicero in Oratore ad Brutum. Idem.

⁷ Non ideo tamen.] Nunc vitia quædam prævæ elocutionis arguit, primumque

Occurrat enim necesse est, & velut in vestibulo protinus apprehensuris hanc confessionem meam, resistam iis qui omiſſa rerum (qui *nervi sunt in caussis*) diligentia, quodam inani circa voces studio fenescunt: idque faciunt gratia decoris: quod est in dicendo mea quidem opinione pulcherrimum, sed cum sequitur, non cum affectatur. ¹ Corpora sana, & integri sanguinis, & exercitatione firmata, ex iisdem his speciem accipiunt, ex quibus vires: nanque & colorata, & adstricta, & lacertis expressa sunt, sed eadem si quis vulsa atque fucata muliebriter comat: foedissima sint ipso formæ labore. ² Et *cultus concessus atque magnificus addit hominibus*, ut Græco versu testatum est, *auctoritatem*: at muliebris & luxuriosus, non corpus exornat, sed detegit mentem. ³ Similiter illa *translucida* & versicolor quorundam elocutio, res ipsas effœminat, quæ illo verborum habitu vestiuntur. *Curam ergo verborum, rerum volo esse sollicitudinem.* ⁴ Nam plerunque optima rebus cohærent, & cernuntur suo lumine: at nos quærimus illa tanquam lateant semper, seque subducant. Ita nunquam putamus circa id esse, de quo dicendum est: sed ex aliis locis petimus, & inventis vim afferimus. Majore animo aggredienda eloquentia est: ⁵ quæ si toto corpore valet, ungues polire, & ca-

que ait malam esse elocutionem quæ plena est verborum & inanis rerum. id autem facit per prolepsin, quia videbatur contempſisse inventionem & res, in elocutionis commendatione. *Idem.*

¹ *Corpora sana.*] Comparat inventionem viribus, elocutionem venusto colori. quemadmodum igitur bonus color sequitur ultro robur & bonam valetudinem, ita *elocutio* inventionem sequi debet, non affectari. *Idem.*

² *Et cultus.*] Alludit ad proverbium, *Eraf. Vestis virum facit*, quo significamus ipsum ornatum magnificentiam quandam & auctoritatem hominibus addere. existimat *Eraf.* à Fabio significari verbum quendam Homericum, quem *Nau-*

sicaa de Ulyſſe dixit. Idem.

³ *Similiter illa.*] Alludit ad *vestem Coam*, quæ eadem dicitur *Bombycina*, quæ ex serico ita tenui est ut tranſluceat. Est etiam *sericum versicolor*, quod subinde nobis alium atque alium solet decepto visu colorem præbere. *Idem.*

⁴ *Nam plerunque.*] Reprehendit *cacozelos*, qui prava affectatione nonnunquam propriis utuntur verbis, sed accersitis & novatis. eos homines (ut docet *Tranquillus*) contemnebat *Augustus*, qui arbitrabatur optimum eleganter loqui, non moleſte. *Idem.*

⁵ *Quæ si toto.*] Si *eloquentia* sana est & optima, ita ornatus habebit rationem ut virilitas quadam appareat & majestas,

& capillum reponere, non existimabit ad curam suam pertinere. Sed evenit plerunque, ¹ ut hac diligentia deterior etiam fiat oratio. Primum, quia sunt *optima minime accersita*, & simplicibus atque ab ipsa veritate profectis similia. Nam illa quæ curam fatentur, & ficta atque composita videri etiam volunt: nec gratiam consequuntur, & fidem amittunt, propter id quod sensus obumbrant, & ² velut læto gramine fata strangulant. ³ Nam & quod recte dici potest, circuminus amore verborum: & quod satis dictum est, repetimus: & quod uno verbo patet, pluribus oneramus: & pleraque significare melius putamus, quam dicere. Quid, quod nihil jam proprium placet, dum parum creditur disertum, quod & alius dixisset? A corruptissimo quoque poetarum figuras seu translationes mutuamur: ⁴ tum demum ingeniosi scilicet, si ad intelligendos nos opus sit ingenio. Atqui satis aperte ⁵ Cicero præceperat, in dicendo vitium vel maximum esse, à vulgari genere orationis, atque à consuetudine communis sensus abhorrere. ⁶ Sed ille durus, atque ineruditus: nos melius, quibus sordent omnia quæ natura dictavit: qui non ornamenta quærimus, sed lenocinia.

majestas, non *lenocinium*. est autem plane *lenocinium* ita phalerata & fucata uti elocutione. Dixit autem *capillum reponere*, pro molliter capillos discriminare & disponere, quod est nimium molle. *Idem.*

¹ *Ut hac diligent. deterior.*] Ita picturæ officere illam diligentiam noravit Plin. cap. 10. lib. 35. cum refert Apulem dixisse se Protogene uno præstare, quod manum ille de tabula nesciret tollere: memorabili præcepto: *Nocere sæpe nimiam diligentiam.* Aristoteles, quod & Scalig. monet in Cardani Exerc. 88. n. II. docet in i. Topicor: *nos verbis utendum, neque superstitiose neque supine.* Passer.

² *Et velut læto gramine, &c.*] *Metaphora* est ducta à *luxuria*. solent enim sæpenumero pravæ succrescere herbæ tanta copia ut strangulent fata: quem-

admodum multitudo illa verborum accersitorum solet sententiam obscurare & perdere. *Turneb.*

³ *Nam & quod.*] Ab illis *cacozeliis* usurpantur pravæ *periphrases*, supervacuarum *repetitiones*, vanæ *perissologia*, & obscuræ *emphases*, cum tamen id quod breviter denuntiant, esset pluribus enuntiandum & explicandum. *Idem.*

⁴ *Tum demum ingeniosi scilicet.*] Eundem errorem Fabius noster infra cap. 2. hujus libri multis reprehendit. Vide Casaubon. Comment. ad Pers. Sat. 1. p. 118.

⁵ *Cicero.*] I. De Orat. in prologo. ⁶ *Sed ille durus.*] Quanquam ista sunt *ironicòs* accipienda, tamen hac de causa dicuntur, quia *cacozeli* illi qui tempore Fabii erant, *Ciceronem* existimabant *durum* & *impolitum*, quemadmodum apud Tacitum illum esse dicit Aper. *Turneb.*

I. Q. 2.

nocinia. quasi vero sit ulla verborum, nisi rei cohærentium, virtus: ¹ quæ ut propria sint & dilucida & ornata, & apte collocentur, si tota vita laborandum est, omnis studiorum fructus amissus est. Atque plerisque videas hærentes circa singula, & dum inveniunt, & dum inventa ponderant, ac dimetiuntur. Quod etiam si idcirco fieret, ut semper optimis uterentur, abominanda tamen hæc infelicitas erat: quæ & cursum dicendi refrenat, & calorem cogitationis extinguit mora & diffidentia. ² Miser enim, & (ut sic dicam) pauper orator est, qui nullum verbum æquo animo perdere potest. Sed ne perdet quidem, qui rationem loquendi primum cognoverit, tum lectione multa & idonea copiosam sibi verborum supellectilem compararit, & huic adhibuerit artem collocandi: deinde hæc omnia exercitatione plurima roborarit, ut semper in promptu sint, & ante oculos. Nanque & hoc qui fecerit, ei res cum nominibus suis occurrent. Sed *opus est studio præcedente, & acquisita facultate,* & quasi reposita. Nanque ista quærendi, judicandi, comparandi anxietas, dum discimus, adhibenda est, non cum dicimus. Alioqui sicut qui patrimonium non pararunt, subinde quærunt: ita in oratione, ³ qui non satis laborarunt. Si præparata vis dicendi fuerit, ⁴ erunt in officio, sic ut non ad requisita respondere, sed ut semper sensibus inhærere videantur, atque ut umbra corpus sequi. Tamen in hac
ipsa

¹ *Quæ ut propria sint.*] Alios etiam reprehendit, qui mire occupantur in verbis eligendis & collocandis, & periodis circumducendis. illi enim cum maximus sit eloquentiæ fructus in *extemporalitate*, nunquam poterunt ex tempore dicere. *Idem.*

² *Miser enim.*] Hoc adjecit per *epiphonema*, illi enim qui ita sunt curiosi verborum exploratores, si verbi alicujus (ut arbitrantur) elegantissimi loco, aliud posuerint, verbum illud se perdidisse putant: sed interim tamen dum ita verba ponderant, ostendunt suam

paupertatem & penuriam. *Idem.*

³ *Qui non satis laborarunt, si, &c.*] Lectio vetus est hujusmodi, *Qui non satis laborarunt. sin præparata vis dicendi fuerit, erit in officio, non ut ad requisita respondeat, sed ut semper sensibus inhærere videatur. at ut umbra corpus sequitur.* Atque is erit sensus, si præparatum fuerit præceptum elocutionis, erit hujusmodi ut non diu sit requirendum quid dicere debeas, sed ut ultro sententiam sequatur verborum elocutio. *Idem.*

⁴ *Erunt in officio, sic ut, &c.*] *Dan. in officio verba sic ut non req. Pith.*

I In

ipsa cura est aliquid satis. Nam cum latina, significantia, ornata, apte sint collocata, quid amplius laboremus? Quibusdam tamen nullus finis calumniandi est, & cum singulis pene syllabis commorandi: qui etiam cum optima sint reperta, quærunt aliquid quod sit magis antiquum, remotum, inopinatum: nec intelligunt jacere sensus in oratione, in qua verba laudantur. Sit igitur cura elocutionis quammaxima, dum sciamus tamen nihil verborum causa esse faciendum, cum verba ipsa rerum gratia sint reperta: quorum ea sunt maxime probabilia, quæ sensum animi nostri optime promunt, atque in animis iudicum quod volumus efficiunt. Ea debent præstare sine dubio & admirabilem & jucundam orationem. Verum admirabilem non sic quomodo prodigia miramur, & jucundam orationem non deformi voluptate, sed cum laude ad dignitatem conjuncta.

C A P. I.

Quæ in elocutione spectanda.

Igitur quam Græci *φεισιον* vocant, Latine dicimus *elocutionem*. Eam spectamus in verbis aut singulis, aut conjunctis. ¹ In singulis intuendum est, ut sint latina, perspicua, ornata, & ad id quod efficere volumus, accommodata. In conjunctis, ut emendata, ut collocata, ut figurata. Sed ea quæ de ratione latine atque emendate loquendi fuerunt dicenda, *in libro primo cum de grammaticæ loqueremur*, executi sumus. Verum illic tantum ne vitiosa essent, præcipimus: hîc non alienum est admonere, ut sint quamminime peregrina, & externa. ² Multos enim, quibus loquendi ratio non desit, invenias: quos curiose potius loqui dixeris, quam

In *singulis intendum, &c.*] Quartum membrum lib. primo omittebat, quod à Theophrasto tamen ponebatur, qui quidem ait apte dicendum esse. nam id ipsum subjicitur ornatui. Est autem annotandum, perspicuitatem & ornatum

in singulis potissimum verbis esse, sed tamen conspici etiam in conjunctis, ut docebit Fabius. *Turneb.*

² *Multos enim, &c.*] Tertullian. Apuleius, Capella, Macrobius. *Pithæus.*

I Theo-

quam Latine: quomodo & illa Attica anus ¹Theophrastum hominem alioqui disertissimum, annotata unius affectatione verbi, hospitem dixit: nec alio se id deprehendisse interrogata respondit, quam quod *nimum Attice* loqueretur. Et in Tito Livio miræ facundiæ viro putat inesse Pollio Asinius ²quandam *Patavinitatē*. Quare, si fieri potest, & verba omnia, & vox, hujus alumnum urbis oleant, ³ut oratio Romana plane videatur, non ⁴civitate donata.

¹ *Theophrastum.*] Hic *Theophrastus Lesbios* erat, sed Athenis Arist. audivit, atque ex divina facundia *Theophrastus* est appellatus, cum antea *Tyrtamus* diceretur. *Turneb.*

² *Quandam Patavinitatē.*] Id est, quandam *phrasim* quæ redolebat potius *Patavium* quam Romam. sic Cic. finxit *Appietatem* & *Lentulitatem*. Sic *Philelphus* dixit *Quintilianum* redolere *His-*

panitatē. Idem.

³ *Ut oratio Romana, &c.*] *Mazarius* in *Paneg.* Neque enim ignoro quanto inferiora nostra sint ingenia Romanis: si quidem Latine & diserte loqui illis ingeneratum est, nobis elaboratum. *Purb.*

⁴ *Civitate donata.*] *Metaphora* est ducta à *civibus naturalibus*, & *ascriptiis*, qui in *civitatem* recipiuntur. *Turneb.*

CAP. II.

De perspicuitate.

Perspicuitas in verbis præcipuam habet proprietatem: sed ²proprietas ipsa non simpliciter accipitur. Primus enim intellectus est, sua cujusque rei appellatio: qua non semper utimur. Nam & obscæna vitabimus, & fordida, & humilia. Sunt autem humilia infra dignitatem rerum, aut ordinis. In quo vitio cavendo non mediocriter quidam errare solent, qui omnia quæ sunt in usu, etiamsi causæ necessitas postulet, reformidant: ¹ut ille qui in actione ²*Ibericas* herbas se solo nequicquam intelligente dicebat, nisi irridens hanc vanitatem *Cassius Severus*, *spartum eum* dicere velle indi-

¹ *Uille qui in actione, &c.*] *Spartum futex* est nexilis & vitilis, genitæ similis, frequentissimus in Hispania, teste *Plinio*. Unde cum orator *spartum* ut humilem dictionem vitaret, per circumlocutionem appellavit *herbam Hi-*

spanicam. *Turneb.*

² *Ibericas herbas se solo, &c.*] Diversimode hunc locum explicant & emendant, *Franc. Robortellus*, *Lamp. Critic. part. 2. pag. 18.* & adversus illum *Car. Sigonius ibid. pag. 46. 147.*

¹ *Nec.*]

indicasset, ¹ *Nec video quare clarus orator duratos muria pisces nitidius esse crediderit, quam ipsum id quod vitabat.* ² In hac autem proprietatis specie, quæ nominibus ipsis cujusque rei utitur, nulla virtus est: atque ei contrarium est vitium id quod apud nos *improprium*, ἀνεγν apud Græcos vocatur: quale est,

— *Tantum sperare dolorem.* Aut quod id oratione Dolabellæ emendatum à Cicerone annotavi, ³ *Mortem ferre.* aut qualia nunc laudantur à quibusdam, quorum est de ⁴ *cruce decernere*, verba ceciderunt. Non tamen quicquid non erit proprium, protinus & improprii vitio laborabit: quia primum omnium multa sunt & græce & latine ⁵ non denominata. Nam & qui jaculum emittit, *jaculari* dicitur: ⁶ qui pilam aut sudem, appellatione privatim sibi assignata caret: & ut *lapidare* quid sit manifestum est, ita glebarum testarumque jactus non habet nomen. Vnde abusio, quæ *ἡλιόχρησις* dicitur, necessaria. *Translatio* quoque in qua vel maximus est orationis ornatus, verba non suis rebus accommodat. Quare proprietas non ad nomen, sed ad vim significandi refertur: nec auditu, sed intellectu perpendenda est. ⁷ Secundo modo dicitur proprium inter plura quæ sunt ejus-

¹ *Nec.*] A. Gell. lib. 17.

² *In hac autem.*] Non est virtus proprietate verborum uti, sed ingens est flagitium improprie loqui tamen, apud *Diomedem* grammaticum *Cyriologia*, id est, locutionis proprietas, virtus orationis numeratur: cui *Acyrologia* opponitur. Sed *Diomedes* intelligit exultantem & elegantem orationem, aliter autem *Fabius*. *Turneb.*

³ *Mortem ferre.*] Videtur *Dolabella* dixisse *mortem ferre* pro *mori*, quæ locutio est impropria. alioqui *mortem ferre*, pro alterius mortem æquo animo pati, Latinum est & proprium. *Idem.*

⁴ *De cruce.*] Videtur inde esse locutio propria, quod illi significare voluerint, alicui per dolorem tormentorum

verba temere excidisse. in aliis codicibus legitur, *decernere*, ab usu ceciderunt. nam *decernere* olim significabat *pugnare & configere*. *Idem.*

⁵ *Non denominata.*] Ulp. *Natura rerum* inductum est, ut plura sint negotia quam vocabula. *Pith.*

⁶ *Qui pilam aut sudem.*] Forte pro *pila*, *pilum* legi posset, quod est nomen *teli & missilis*, sicque quadraret cum *sude*. quanquam *pilam jaculari* pro *mittere* dicere possumus. *Turneb.*

⁷ *Secundo modo.*] Quædam dictiones sunt *homonymæ*, quæ varias habent significationes, ab una tamen per similitudinem & analogiam profectas, dicunturque *homonyma analogæ*. *Turneb.*

eiusdem nominis, id, unde cætera ducta sunt: ut *vertex* est contorta in se aqua, vel quicquid aliud similiter vertitur: inde propter flexum capillorum, pars est summa capitis: & ex hoc, quod est in montibus eminentissimum. Recte, inquam, dixeris hæc omnia *vertices*, proprie tamen unde initium est. ¹ Sic *solea* & *turdi pisces*, & cætera. Tertius est huic diversus modus, cum res communis pluribus, in uno aliquo habet nomen eximium: ut carmen funebre ² proprie *Nenia*, & tabernaculum ducis, *Augustale*. Item quod commune est & aliis nomen, intellectu alicui rei peculiariter tribuitur, ³ ut urbem, Romam accipimus: & venales, *novitios*: & ⁴ *Corinthia*, æra: cum sint urbes aliæ quoque, & venalia multa, & tam aurum & argentum, quam *æs Corinthium*. Sed ne in his quidem virtus oratoris inspicitur. At illud jam non mediocriter probandum: quod hoc etiam laudari modo solet, ut proprie dictum, id est quo nihil inveniri possit significantius: ⁵ ut Cato dixit *C. Casarem ad evertendam rempublicam sobrium accessisse*: ut Virgilius *deductum carmen*, & Horatius *acrem tibiam*, *Hannibalemque dirum*. In quo modo illud quoque est à quibusdam traditum proprii genus ex appositis, quæ epitheta dicuntur, ut, *Dulce mustum*: &, *Cum dentibus albis*. De quo genere alio loco dicendum est. Etiam quæ bene translata sunt, *propria* dici solent. Interim autem quæ sunt in quoque genere præcipua, *proprii* locum accipiunt, ut Fabius inter plures imperatorias virtutes *CUN-*

Stator

¹ Sic *solea* & *turdi*.] *Solea* piscis est planus, à similitudine *solea pedis nostri*. *turdus* quoque piscis est saxatilis, à similitudine *turdi avis*. Idem.

² *Proprie nenia*.] *Nenia* carmen est omne inconditum & quadantenus ineptum: sed ex proprietate & quadam *antonomasia* carmen funebre. Sic *Augustale* omnium ducum dicitur tabernaculum, potissimum tamen & per excellentiam *Augusti papilio*. Idem.

³ *Ut urbem Romam accip.*] Vid. Joh. Savaro ad Sidonii lib. 1. Epist. 6. p. 41.

⁴ *Corinthia æra*.] At videtur *æs Corinthium* proprium quid habuisse auri argentique ex incendio ejus urbis, mixtura. *Pith.*

⁵ *Ut Cato dixit Cajum Casarem*.] Scribit *Tranquillus Casarem* vini parcissimum fuisse, ut dixerit *Cato* solum *Casarem sobrium* accessisse ad evertendam rempub. In nomine *sobrii* proprietas est: significatur enim magna cura, diligentia, & provisio, qualis esse solet in *sobriis*. *Turneb.*

æ Possunt

Etator est appellatus, ¹ possunt videri verba quæ plus significant quam eloquuntur, in parte ponenda perspicuitatis: intellectum enim adjuvant. Ego autem libentius emphasim retulerim ad ornatum orationis, quia non ut intelligatur efficit, sed ut plus intelligatur. ² At obscuritas fit etiam verbis ab usu remotis: ut si ³ commentarios quis pontificum, & vetustissima fœdera, & exoletos scrutatus auctores, id ipsum petat ex his: ut quæ inde contraxerit, non intelligantur. Hinc enim aliqui famam eruditionis affectant, ut quædam soli scire videantur. ⁴ Fallunt etiam verba vel regionibus quibusdam magis familiaria, vel artium propria, ut ⁵ *Atabulus ventus*, & ⁶ *navis Saccaria*, ⁷ & *In malaco sanum*. Quæ vel vitanda apud iudicem ignarum significationum earum, vel interpretanda sunt: sicut in his quæ *homonyma* dicuntur, ut, *Taurus* animal sit, an mons, an signum in cœlo, an nomen hominis, an radix arboris, nisi distinctum non intelligitur. Plus tamen est obscuritatis in contextu & continuatione sermonis, & plures modi. Quare nec sit tam longus, ut eum prosequi non possit intentio:

¹ *Possunt videri.*] Quando minus eloquimur, & plus tamen intelligitur, fit *emphasis*: quæ quanquam ad proprietatem referri videtur, tamen potius ad ornatum est redigenda. *Idem.*

² *At obscuritas fit, &c.*] Hieronymus in Ezechielem c. 13. Rhetor Victorinus dicebat: obscuritatem ex tribus fieri: rei magnitudine, doctoris imperitia, audientis durezza. *Passerat.*

³ *Commentarios.*] *Commentarii* pontificum de religione tractabant, sed ab ipso usque *Numa* erant inchoati, & deinceps alii atque alii ab antiquis pontificibus scripti. *Turneb.*

⁴ *Fallunt etiam.*] Hæc verba sunt referenda inter ea quæ dicuntur *glossæ* & *glossemata*. nam propter obscuritatem egent interpretatione. de his dictum est lib. 1. *Idem.* Gell. c. 10. l. 1. vide Suet. in Aug. Amm. Marcell. l. 30. Vide *Cæ-*

lium lib. 3. cap. 15.

⁵ *Atabulus ventus.*] Vide Joh. Savoro ad Sidon. Apol. lib. 1. Epist. 5. p. 35.

⁶ *Navis Saccaria.*] *Navis Saccaria* explicatur ab interpretibus quæ *saccos* fert, sed putem potius eam esse quæ in *saccis fert species aromaticas*. Apuleius quoque dixit *saccariam facere*, pro *exercere* (ut interpretantur) *saccorum negotiationem*. alii referunt etiam ad *saccar*. *Turneb.*

⁷ *Ut in Malaco.*] Hoc dictum abiit in proverbium. est autem ductum vel à medicina, vel ab arte *physiognomonum*. etenim sic ajunt, carnis mollitiem significare animi sanitatem & ingenii acrimoniam. nam *malacum* lingua græca significat molle. In aliis sic legitur, & *maltha* pro infano. nam *Lucilius* poëta (ut apparet ex Nonio) *maltham* posuit pro *infano*. *Idem.*

I Nec

fentio: ¹ nec traiectione tam tardus, ut in hyperbaton finis ejus differatur. ² Quibus adhuc pejor est mixtura verborum, qualis in illo versu,

³ *Saxa vocant Itali mediis quæ in fluctibus, aras.*

Etiã interjectione, quæ & oratores & historici frequenter utuntur, ut medio sermone aliquem inferant sensum, impediri solet intellectus, nisi quod interponitur, breve est. Nam Virgilius illo loco quo pullum equinum describit, cum dixisset,

⁴ *Nec vanos horret strepitus. ----*

compluribus insertis, alia figura quinto demum versu redit,

-- *Tum si qua sonum procul arma dedere,*

Stare loco nescit. ----

Vitanda in primis ambiguitas, non hæc solum, de cujus genere supra dictum est, quæ incertum intellectum facit, ut *Chremetem audiui percussisse Demeam*: ⁵ sed illa quoque, quæ etiam si turbare non potest sensum, in idem tamen verborum vitium incidit: ut si quis dicat, *visum à se hominem librum scribentem*. Nam etiam si librum ab homine scribi pateat, male tamen composuerat, feceratque ambiguum, quantum in ipso fuit. ⁶ Est etiam in quibusdam turba inanum verborum, qui dum communem loquendi morem reformidant, ducti specie nitoris, circumeunt omnia copiosa loquacitate quæ dicere volunt: ipsam deinde illam seriem cum alia simili jungentes, miscentesque, ultra quam ullus spiritus

¹ *Nec traiectione, &c.] Hyperbaton transgressio est quæ verborum perturbat ordinem: tamen (ut ait Cornificius) aliquando potest usurpari, si obscuritatem non addit orationi, & eam efficit numerosiorem. Species ejus sunt quinque, *anastrophe, emesis, parenthesis, synchysis & hystero-logia*. Idem.*

² *Quibus adhuc.]* Hoc est quæ dicitur *synchysis*. id est, *confusio*, quæ miscendo verba & confundendo obscuritatem parit. reperitur duntaxat apud poetas, nunquam apud oratores. *Idem.*

³ *Saxa.]* Virg. *Æneid.* 1.

⁴ *Nec, &c.]* Virg. *Georg.* 3.

⁵ *Sed illa quoque.]* Hanc ambiguitatem vitare sane debemus, priorem quidem semper, posteriorem sæpenumero. nam alioqui & *Cicero* & magni auctores in eam inciderunt. *Turneb.* *Sed illa quoque.]* *Lachetem* dicit supra lib. 7. cap. 9. de ambiguo.

⁶ *Est etiam.]* Productiores periodi, quæ uno spiritu pronunciarı non possunt, ipso vitio in obscuritatem incidunt. *Turneb.*

spiritus durare possit, extendunt. In hoc malum etiam à quibusdam laboratur: neque id novum vitium est, cum jam apud Titum Livium inveniam fuisse præceptorem aliquem qui discipulos *obscurare* quæ dicerent, juberet, Græco verbo utens, *σκόλιον*. Unde illa scilicet egregia laudatio, *Tanto melior*: ne ego quidem intellexi. Alii brevitatis æmuli, necessaria quoque orationi subtrahunt verba, & velut satis sit scire ipsos quæ dicere velint, quantum ad alios pertineat, nihil putant. At ego ¹ otiosum sermonem dixerim, quem auditor suo ingenio non intelligit. Quidam emutatis in perversum dictis, de figuris idem vitium consequuntur. Pessima vero sunt ² *ἀδρανόντα*, hoc est, quæ verbis aperta occultos sensus habent: ut, ³ *Conductus est cæcus secus viam stare: & qui suos artus morsu lacerasset, fingitur in scholis supra se cubasse*. Ingeniosa hæc & fortia, ut ex ancipiti diserta credantur perficiunt. At persuasit quidem jam multos ista persuasio, ut id jam demum eleganter atque exquisite dictum putent, quod interpretandum sit. Sed auditoribus etiam nonnullis grata sunt hæc quæ cum intellexerint acumine suo delectantur, & gaudent non quasi audiverint, sed quasi invenerint. Nobis *prima* sit *virtus perspicuitas*, propria verba, rectus ordo, non in longum dilata conclusio: nihil neque desit, neque superfluat. Ita sermo & doctis probabilis, & planus imperitis erit. Hæc est eloquendi observatio. Nam rerum perspicuitas quo modo præstanda sit, diximus in præceptis narrationis. Similis autem ratio est in omnibus. Nam si neque

¹ *Otiosum sermonem.*] Sermonem appellat *otiosum* Fabius, cum qui *vanus* est, nihilque aliis significat, cum non intelligatur. In antiquo codice legitur, *quem auditor suo ingenio intelligit*, potestque sic sensus constare, ut malus sit ille sermo qui sua facilitate non sit pervius, sed ad intellectum egeat magno auditoris ingenio. *Idem.*

² *Αδρανόντα*] *Αδρανόντα* nimis dicta pervertunt. sunt autem non intelli-

gibilia, propter sententiam pene ænigmaticam, ut exempla quæ à Fabio ponuntur, quorum vix potest erui sensus, cum ipse non exposuerit. *Idem.*

³ *Conductus est cæcus.*] Aut quod precio sit in viam ductus *cæcus*, ut aliquem observaret, quod ridiculum est ab *absurdo*: aut quod cum aliis ductus sit, ut stipem exigeret. forte vero latitat sensus aliquis abstrusior. *Idem.*

x Quare

que pauciora quam oportet, neque plura, neque inordinata aut indistincta dixerimus, erunt dilucida, & negligenter quoque audientibus aperta: quia id ipsum in consilio est habendum, non semper tam esse acrem iudicis intentionem, ut obscuritatem apud se ipse discutiat, & tenebris orationis inferat quoddam intelligentiæ suæ lumen: sed multis eum frequenter cogitationibus avocari: nisi tam clara fuerint quæ dicemus, ut in animum ejus oratio, ut Sol in oculos, etiamsi in eam non intendatur, incurrat. ¹ Quare non ut intelligere possit, sed ne omnino possit non intelligere curandum. Propter quod etiam repetimus sæpe quæ non satis percepisse eos qui cognoscunt, putamus. ² Quæ causa utique nostra culpa dicta obscurius est, qua causa ad plura & communia magis verba descendimus: cum id ipsum optime fiat, quod nos aliquando non optime fecisse simulamus.

¹ *Quare non.*] Non tam affectanda est perspicuitas, quam vitanda est obscuritas: quamquam qui obscuritatem vitavit, dilucidus erit. sed ita pronunciavit Fab. argutissimam sententiam. *Idem.*
² *Quæ causa.*] Verba sunt oratoris id repetentis quod dictum est aliquanto obscurius. *Idem.*

C A P. I I I.

De ornatu.

VENIO nunc ad *ornatum*: in quo sine dubio plus quam in cæteris dicendi partibus sibi indulget orator. Nam emendate quidem ac dilucide dicentium, tenue præmium est, magisque vitiis carere, quam ut aliquam magnam virtutem adeptus esse videaris. *Inventio* cum imperitis sæpe communis: *dispositio* modicæ doctrinæ credi potest: ¹ & quæ

Rodolphus Agricola oratorem ait à cæteris maxime ornatu differre: quod idem Fabius innuit. est autem ornatu positus in singulis verbis, aut conjunctis, tum in tropis, figuris, sententiis, amplificationibus, apta collocatione & compositione. de quibus omnibus est deinceps acturus Fabius. Turneb.
¹ *Et quæ sunt artes.*] Artificium quod adhibetur ad orationis æconomiam & causæ utilitatem, latere debet, quia (ut ait Fab.) *ars desinit cum apparet.* at vero orator persæpe orationis cultum & ornatum ostentat. *Idem.*

quæ sunt artes altiores, plerunque occultantur, ut artes sint: denique omnia hæc ad utilitatem caussarum solam referenda sunt. Cultu vero atque ornatu se quoque commendat ipse qui dicit, & in cæteris iudicium doctorum, in hoc vero etiam popularem laudem petit. Nec fortibus modo, sed etiam fulgentibus armis præliatus in causa est ¹ Cicero Cornelii: qui non assecutus esset docendo iudicem tantum, & utiliter demum ac Latine perspicueque dicendo, ut populus Romanus admirationem suam non acclamatione tantum, sed etiam plausu confiteretur. Sublimitas profecto, & magnificentia, & nitor, auctoritas expressit illum fragorem. Nec tam insolita laus esset profecuta dicentem, si usitata & cæteris similis fuisset oratio. Atque ego illos credo qui aderant, nec sensisse quid facerent, nec sponte iudicioque plausisse, sed velut mente captos, & quo essent in loco ignaros, erupisse in hunc voluntatis affectum. Sed ne causæ quidem parum confert idem hic orationis ornatus. Nam qui libenter audiunt, & magis attendunt, & facillius credunt: plerunque ipsa delectatione capiuntur, nonnunquam admiratione auferuntur. ² Nam & ferrum affert oculis terroris aliquid, & fulmina ipsa non tam nos confunderent, si vis eorum tantum, ³ non etiam ipse fulgor timeretur. Recteque Cicero his ipsis ad Brutum verbis quadam in epistola scribit, *Nam eloquentiam, quæ admirationem non habet, nullam iudico.* Aristoteles quoque eandem petendam maxime putat. Sed hic *ornatus* (repetam enim) ⁴ *virilis, fortis, & sanctus sit: nec effœminatam lævitatem, nec fucō*
eminen-

¹ *Cicero Cornelii.*] Ambiguum est idne sit intelligendum de causa Cornelii illius qui prodicionis accusatus fuit, an vero de causa Cornelii Balbi: si quidem utrobique miram præstitit eloquentiam & ornatum Cicero. *Idem.*

² *Nam & ferrum affert oculis.*] Vide supra lib. 2. cap. 14. & infra lib. 10. c. 10. Jan. Gebhard. Crepund. l. 3. c. 2. p. 107. *Pareus.*

³ *Non etiam ipse fulgor.*] Antiqui fulgura & fulminum fulgorem summopere timuerunt, solebantque ea *pepysmis* (ut ait Plin.) adorare, opinor quo averterent malum. *Turneb.*

⁴ *Virilis, fortis, &c.*] Grandis & ut ita dicam pudica oratio, non est maculosa nec turgida: sed naturali pulchritudine exurgit. *Petronius.*

eminentem colorem amet, sanguine & viribus niteat. Hoc autem adeo verum est, ut cum in hac maxime parte sint vicina virtutibus vitia, etiam qui vitiis utuntur, virtutis tamen his nomen imponant. Quare nemo ex corruptis dicat me inimicum esse culte dicentibus. Non nego hanc esse virtutem, sed illis eam non tribuo. ¹ An ego fundum cultiorem putem, in quo mihi quis ostenderit lilia & violas, & amœnos fontes surgentes, quam ubi plena messis, aut graves fructu vites erunt? ² Sterilem platanum, tonsasque myrtos, quam maritam ulmum & uberes oleas præoptaverim? Habeant illa divites: licet. quid essent, si aliud nihil haberent? Nullusne ergo etiam fructiferis adhibendus est decor? quis negat? Nam & in ordinem certaue intervalla redigam meas arbores. Quid enim ³ illo quincunce speciosius, qui, in quancunque partem spectaveris, rectus est? Sed protinus in id quoque prodest, ut terræ succum æqualiter trahant. Surgentia in altum cacumina oleæ, ferro coërcebo: in orbem se formosius fundet, & protinus fructum ramis pluribus feret. ⁴ Decentior equus, cujus adstricta sunt ilia, si idem velocior. Pulcher aspectu sit athleta, cujus lacertos exercitatio expressit, idem certamini paratior. Nunquam vera species ab utilitate dividitur. Sed hoc quidem discernere modici iudicii est. ⁵ Illud observatione dignius, quod hic ipse honestus ornatus pro materiæ genere debet esse variatus. Atque ut à prima divisione ordiar,

non

¹ *An ego fundum.*] Eos quos appellat hortos Adonidis & hortos coronamentarios, comparat lascivæ & nimis cultæ elocutioni: fundos autem fructuosos comparat ornatui virili. *Turn.*

² *Sterilem platanum.*] Olim *platanus*, alioqui *sterilis*, in deliciis tamen habebatur magnatum, propter solam umbram. *Vide Plinium.* Idem.

³ *Illo quincunee.*] *Quincunx* est, cum ita arbores conferuntur, ut primus ordo cum secundo efficiat *quincunciale* formam. id est, formam *U* literæ latinæ, tum

autem & directi versus sunt, & æqualia intervalla. est autem hic locus expressus ex loco *Virgiliano.* Idem.

⁴ *Decentior equus.*] *Xenophon* in *Oeconomico*, & *Cicero* in *Carone.*

⁵ *Illud observatione dignius.*] Docet ornatum variari pro causarum ratione. alium si quidem flagitat causa *demonstrativa*, alium causa *deliberativa.* ait præterea in ipsis causis ornatum variari pro re. res enim *tenuis* alium postulat ornatum, *gravis* alium. *Turneb.*

non idem *demonstrativis*, & *deliberativis*, & *judicialibus* causis conveniet. ¹ Nanque illud genus ostentationi compositum, solam petit audientium voluptatem: ideoque omnes dicendi artes aperit, ornatumque orationis exponit: ut qui non insidietur, nec ad victoriam, sed ad solam fidem laudis & gloriae tendat. Quare quicquid erit sententiis popolare, verbis nitidum, figuris jucundum, translationibus magnificentum, compositione elaboratum, velut *institor quidam eloquentiae*, intuendum, & pene pertractandum dabit. Nam eventus ad ipsum, non ad causam refertur. At ubi res agitur, & vera dimicatio est, ultimus fit famae locus. Propterea non debet quisquam, ubi maxima rerum momenta versantur, de verbis esse sollicitus. Neque hoc eo pertinet, ut in his nullus sit ornatus, sed uti pressior & severior, eo minus confessus, praecipue ad materiam accommodatus. Nam & suadendo sublimius aliquid senatus, concitatus populus, & in judiciis publicae capitalesque causae poscunt accuratius dicendi genus. At privatum consilium, causasque paucorum, ut frequenter accidit, calculorum, purus sermo, & dissimilis curae magis decuerit. *An non pudeat certam creditam pecuniam periodis postulare? aut circa stillicidia affici? aut* ² *in mancipii redhibitione sudare?* Sed ad propositum. Et quoniam orationis tam ornatus quam perspicuitas aut in singulis verbis est, aut in pluribus positus: quid separata, quid conjuncta exigant, consideremus. quanquam rectissime traditum est, perspicuitatem propriis, ornatum translatis verbis magis egere. ³ *Sciamus inornatum esse, quod sit improprium.* Sed

¹ Nanque illud genus.] *Epidicticum* genus, quod ad solam comparatum est ostentationem, liberrimum admittit ornatum, ut docuit Fab. lib. 3. Unde *Arist.* in hoc potissimum genere putat educandos eos qui ad eloquentiam aspirant. generi autem *epidictico* magna ex parte *demonstrativum* subicitur. *Idem.*

² *In mancipii redhibitione.*] *Redhibitio* est ex *adilitione* edicto, cum quis tibi vendi-

dit servum vitiosum aut morbosum, petisque ut tibi precium reddat & servum recipiat. *Idem.*

³ *Sciamus inornatum esse.*] *Proprietas* maxime ad perspicuitatem pertinet, eadem tamen facit orationem ornata: quod apparet ex contrario, quia improprium facit orationem inornatam. *Idem.*

1 Sed

1 Sed cum idem frequentissime plura significant, quod *συναρπυγία* vocatur, jam sunt aliis alia honestiora, sublimiora, nitidiora, jucundiora, vocaliora. 2 Nam ut syllabæ è literis melius sonantibus clariores sunt, ita verba è syllabis magis vocalia: & quo plus quæque spiritus habet, auditu pulchrior. Et quod facit syllabarum, idem verborum quoque inter se copulatio, ut aliud alii junctum melius sonet. 3 Diversus est tamen usus. Nam rebus atrocibus verba etiam ipso auditu aspera magis conveniunt. In universum quidem, optima simplicium creduntur, quæ aut maxime exclamant, aut sono sunt jucundissima. Et honesta quidem turpibus potiora semper, nec sordidis unquam in oratione erudita locus. Clara illa atque sublimia plerunque materiæ modo cernenda sunt. Quod enim alibi magnificum, tumidum alibi. Et quæ humilia circa res magnas, apta circa minores videntur. 4 Et sicut in oratione nitida notabile est humiliter verbum, & velut macula: ita à sermone tenui sublime nitidumque discordat, fitque corruptum, quia in plano tumet. Quædam non tam ratione quam sensu judicantur: ut illud,

5 *Casa jungebant fœdera porca.* ---

fecit elegans, fictio nominis: quod si fuisset *porco*, vile erat. in quibusdam ratio manifesta est. Risimus, & merito, nuper poetam qui dixerat,

Præ-

1 *Sed cum idem.*] Cum propria verba plura sunt rem eandem significantia, quæ *polyonyma* & *synonyma* vocantur, pertinet ad ornatum ut habeatur verborum delectus. hoc autem præceptum sumptum est ex *Part. Cic.* Idem.

2 *Nam ut syllabæ.*] Verborum *vocalitas*, *gravitas*, *sublimitas* pendet à literis & syllabis, ut docet *Dionysius Halicarn.* Eodem quoque modo *compositionis dignitas* pendet à dictionum suavitate, & apta copulatione & collocatione. Idem.

3 *Diversus est tamen usus.*] Hic monet *Fabius* varium esse horum verborum usum pro materiæ ratione. itaque nonnunquam *aspera* verba quadrant, non-

nunquam *clara*, nonnunquam *humilia*, semper tamen *honestæ* conveniunt. Idem.

4 *Et sicut in oratione.*] Orationi opponit sermonem. *Pith.*

5 *Casa jungebant fœdera porca.*] Humile fuisset, si *porco* dixisset, quanquam *Servius* existimat abusum esse *Virgilium* nomine. nam *porcus* in fœderibus caditur, non *porca*. sed forte respexit succidaneam hostiam, quia si *mas* non litabat, immolabatur *fœmina*. Turneb. *Jungebant fœdera porca.*] *Servius* in eum locum: Falso ait *Pœta*: nam ad hoc genus sacrificii *porcus* adhibebatur. Ergo aut usurpavit genus pro genere: ut, *timidi venient ad pocula dama.* *Pith.*

O O 4

I Præter

¹ *Prætextam in cista mures rosere Camilli.*

At Virgiliti miramur illud,

Sape exiguus mus.

Nam epitheton *exiguus*, aptum proprium effecit ne plus expectaremus, & casus singularis magis decuit, & clausula ipsa unius syllabæ non usitata, addidit gratiam. Imitatus est itaque utrunque Horatius,

--- *Nascetur ridiculus mus.*

Nec augenda semper oratio, sed submittenda nonnunquam est. Vim rebus aliquando & ipsa verborum humilitas affert. An cum dicit in Pisonem Cicero, ² *Cum tibi tota cognatio in sarraco advehatur, incidisse videtur in sordidum nomen, non eo contemptum hominis quem destructum volebat, auxisse?* Et alibi, *Caput opponis cum eo* ³ *coniscans.* Unde interim grati idiotis joci: qualis est ille apud M. Tullium, ⁴ *Pusio qui cum majore sorore cubitabat.* Et, *Cn. Flavius, qui* ⁵ *cornicum oculos confixit.* ⁶ Et pro Milone illud, *Heus ubi Ruscio?* &, pro Vareno, *Erutius Antonia ster.* Id tamen in declamationibus est notabilius, laudarique me puero solebat, ⁷ *Da patri panem.* & in eodem, *Etiam canem pascis.* Res quidem

præci-

¹ *Prætextam.*] Peccavit ille poeta dupliciter, tum quod incidit in *ambiboliam*, tum quod in re *gravi* nomine est usus *humili*. Igitur aliquo epitheto humilitatem nominis debuit sublevare. quemadmodum vicissim *Virgilius* cum rem *subtilem* & *tenuem* describeret, addito epitheto *tenuiorem* fecit & *humiliorem*. Turneb.

² *Cum tibi tota, &c.*] *Sarracum* appellant vehiculum quo graviora gestantur onera. est autem verbum sordidum & mechanicum: sed ita amplificavit turpitudinem Pisonis qui omnia bona abligurisset, ut totam familiam cum suspellectile uno curru veheret. *Idem.*

Cum tibi tota, &c.] *Tibull* l. i. El. x.

³ *Coniscans.*] Verbum hoc *opilionum* est, à *Comicis* tamen usurpatum, & à *Cicerone* quoque. dicitur autem de *arietibus*, cum aversis cornibus & fron-

tibus incurrunt. dicitur etiam *arietare*. Turneb.

⁴ *Pusio.*] *Distio* & *humilis* est & *turpis*, habet tamen ambiguitatem. nam ita significatur *puellus* & *catamitus*. *Idem.*

⁵ *Cornicum oculos confixit.*] Videtur proverbium fuisse vulgare *idiotarum* atque *ipsius plebis*. est autem proverbii sensus, *se se prestare aliqua in re aliis peritiorum & callidiorum*. Estimatur *Erasmus* ortum ab aliquo apologo, neque tamen qui sit commemorat. *Idem.*

⁶ *Et pro.*] Pro *Vareno*, auctore *Prisciano*.

⁷ *Da patri panem.*] Videntur esse verba cujusdam declamatoris qui petebat ex lege ut filius dives patrem aleret. unde subjecit, etiam *canem pascis*: debes igitur pascere *patrem*. quanquam *canis* allegorice accipi potest pro *adulatoribus* & *parasitis* quos nutrebat filius. *Turn.*

I *Erasmus*

præcipue in scholis anceps, sed frequenter caussa risus, nunc utique, cum hæc exercitatio procul à veritate sejuncta, labore incredibile verborum fastidio, ac sibi magnam partem sermonis abscederit. Cum sint autem *verba propria, ficta, translata*: propriis dignitatem dat antiquitas. nanque & sanctiorem & magis admirabilem faciunt orationem, quibus non quilibet fuerat usus: eoque ornamento acerrimi iudicii P. Virgilius unicus est usus. *Olli enim, & quianam, & mis, & pone*, pellucet & aspergunt illam, quæ etiam in picturis est gratissima, vetustatis inimitabilem arti auctoritatem. Sed utendum modo, nec ex ultimis tenebris repetenda. Satis est vetus *Quæso*, quid necesse est dicere, *Oppido?* quo sunt usi paululum tempore nostro superiores, vereor ut jam non ferat quisquam: certe *Antigerio*, cuius eadem significatio est, nemo nisi ambitiosus utetur. ¹ *Ærumnas* quid opus est? tanquam parum sit si dicatur *labor*. Horridum, *reor*: tolerabile, *autumo*: tragicum, *prolem ducendam: universam ejus profapiam*, insulsus. Quid multa? totus prope mutatus est sermo. Quædam tamen adhuc vetera vetustate ipsa gratius nitent, quædam etiam necessario interim sumuntur, *nuncupare, & fari*: & multa alia etiam audientibus grata inseri possunt, sed ita demum, si non appareat affectatio: in qua mirifice Virgilius est,

² *Hormethiorum amator iste verborum,*

Iste iste rhetor, nanque quatinus totus

³ *Thucydides Britannus, Atticæ se bres,*

TAM

¹ *Ærumnas quid opus est, &c.*] Vide Vossium Institut. Orator. lib. 4. cap. 6. pag. 16.

² *Hormethiorum.*] Legunt alii, *Corinthiorum*, ac intelligunt verba parum pura neque satis Græca. etenim *Corinthii* qui *Achaiam* incolebant, non satis laute loquebantur. alii tamen interpretantur verba delicata & fucata nimis. Si *Hormethiorum* legamus, intelligemus verba antiqua & prisca, quæ *Cimber* rhetor *caezelus* eruebat ex *Ethicis Callimachi*. illic

enim (ut ait interpres *Sophoclis*) multa sunt vetusta vocabula. Idem. *Hormethiorum amator iste verb.*] Erudite hos versus emendat *Jos. Scaliger*, Comment. in *Catalect.* Virgilii pag. 220. &c. Et de iisdem agit *Turneb.* *Adversar.* lib. 27. cap. 29. pag. 1037. *Joh. Baptista Pius* Annotat. cap. 43. pag. 455. *Lamp. Crit.* Part. 1.

³ *Thucydides Britannus.*] Sic hominem irridet ut linguæ *Atticæ* ignarum, cujus peritissimus fuit *Thucydides* scriptor historiæ.

¹ *Tau Gallicum imminet*: ² *ipsemet male illist*.

Ita omnia ista verba miscuit fratri.

Cimber hic fuit, à quo fratrem necatum hoc ³ Ciceronis dicto notatum est, *Germanum Cimber occidit*. Nec minus noto Sallustius epigrammate incesfitur,

Et verba antiqui multum furate Catonis

Crispe, Jugurthina conditor historia.

⁴ Odiosa cura. nam est cuilibet facilis: & hoc pessima, quod rei studiosus, non verba rebus aptavit, sed res extrinsecus arcessit, quibus hæc verba conveniant. ⁵ Fingere, ut primo libro dixi, Græcis magis concessum est, qui sonis etiam quibusdam & affectibus non dubitaverunt nomina aptare: non alia libertate, quam qua illi primi homines rebus appellationes dederunt. Nostri autem in jungendo aut derivando paulum aliquid ausi, vix in hoc satis recipiuntur. Nam memini juvenis admodum inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus esse tractatum, an ⁶ *gradus eliminat*, apud Accium in Tragedia dici oportuisset. At veteres ⁷ ne *expectorat* quidem timuerunt. Et sane ejusdem notæ est, *exanimat*. ⁸ At in tractu & declinatione talia sunt, qualia

storiarum. Barbarum igitur innuit cum eum appellat *Thucydidem à Britannia & Anglia*. Idem.

¹ *Tau Gallicum*.] Litera T præ se fert similitudinem crucis & furcæ. sed idcirco addit Gallicum, ut significaret eam crucis similitudinem cujus est usus in Gallia, & ut ostenderet illum imperitum esse linguæ Græcæ, qui nesciret *Tau* Græcum, sed *tau Gallicum*. Idem. *Tau Gallicum*.] Vide Joh. Bapt. Pii Annotat. posterior cap. 43.

² *Ipsemet male illist*.] Alii, *Min ipse sit at illist*. Pith.

³ *Ciceronis*.] Philip. II.

⁴ *Odiosa cura*.] *Antiquarii* summo-pere peccant, quia non aptant verba rebus, sed res verbis. ut enim antiquo aliquo possint uti verbo, sententiam

immutant ut verbum arcessant. *Turnebus*.

⁵ *Fingere*.] De *fictis* nunc agit, quæ *reperita* dicuntur & *novata*, primumque de imitatione. sic enim Cic. *onomatopœiam* appellat, quæ est *nominis fictio*, sonum aliquem aut affectum exprimens. *de ea egit lib. primi cap. 10*. Idem.

⁶ *Gradus eliminat*.] Joh. Savaro ad Sidon. lib. 5. Epist. 3. pag. 307. Barthius *Adversar. 1. 35. cap. 3. p. 1591*.

⁷ *Ne expectorat*.] Apud Cic. 3. de Orat. *Tum pavor sapientiam omnem mihi ex animo expectorat*. Pith.

⁸ *At in tractu*.] Varro lib. 1. de ling. lat. *Primigenia* dicuntur verba, ut *lego*, & cætera quæ non sunt ab aliquo verbo, sed suas habent radices. Contra verba *declinata*, sunt quæ ab alio oriuntur, ut à *lego legis*. Pith.

I Cic-

qualia apud ¹ Ciceronem *beatitas & beatitudo*: quæ dura quidem sentit esse, veruntamen usu putat posse molliri. Nec à verbis modo, sed à nominibus quoque derivata sunt quædam, ut à Cicerone ² *sullaturit*, & ab Afinio *fimbriaturit & figulaturit*. ³ Multa ex Græco formata nova, ac plurima à Sergio Flavio, quorum dura quædam admodum videntur, ut *ens*, & ⁴ *essentia*: quæ cur tantoque aspernemur, nihil video, nisi quod iniqui iudices adversus nos sumus, ideoque paupertate sermonis laboramus. Quædam tamen perdurant. Nam & quæ vetera nunc sunt, fuerunt olim nova, & quædam in usu perquam recentia, ut *Messala primus reatum*, *munerarium Augustus primus*, dixerunt. *Piraticam* quoque ut *musicam & fabricam* dici adhuc dubitabant mei præceptores. *Favorem*, & *urbanum*, Cicero nova credit. Nam & in epistola ad Brutum, *Eum*, inquit, *amorem*, & *eum* (ut hoc verbo utar) *favorem in consilium advocabo*. Et ad Appium Pulchrum, *Te hominem non solum sapientem, verum etiam* (ut nunc loquuntur) *urbanum*. ⁵ Idem putat à Terentio primum dictum esse ⁶ *obsequium*. Cæcilius ad Sifennam, ⁷ *Albenti cælo*. *Cervicem* videtur Hortensius primus dixisse. nam veteres pluraliter appellabant. Audendum itaque. Neque enim accedo Celso, qui ab oratore verba fingi vetat. Nam cum sint eorum alia (⁸ ut dicit Cicero) ⁹ *nativa*, id est quæ signi-

¹ Ciceronem.] De natura deorum I. Libr. epist. ad Att. 9. epist. 81.

² Sullaturit.] Cic. in epist. ad Attic. *sullaturit* usurpat pro *scripturit*. derivatio est à *Sulla* vel *Sylla*, qui cives Romanos proscripsit. Turneb. *Sullaturit*.] Cic. ad Att. lib. x. Cn. noster cogitans *Syllaturit* animus ejus & proscripserit. Pith. *Sullaturit*.] Al. *Subuculatum*, & ab Afinio *fimbriatum* & *fimbulatum*.

³ Multa ex Græcis.] Permittit quoque Cic. ut cum è Græco vertimus, nomina innovemus, ac ipse quoque innovavit. Turneb.

⁴ Essentia.] In vetustis scribitur *entia*, quæ lectio placet. nam *Flavius* appella-

vit *essentiam* & *entiam*, ut docet Fab. 15. cap. lib. 2. Idem.

⁵ Idem putat à Terentio.] Nec tamen hoc verum est. nam usurpatum fuerat *obsequium* à *Plauto* & *Nævio* ante *Terentium*, idcircoque *Fabius* adjecit *Putat*. Idem. A *Terentio* prim. dist. esse *obsequium*.] Jan. Parrhasius Epist. 58. p. 806. Lamp. ad Critic. Part. I.

⁶ Obsequium.] Donatus contra notat, & à *Plauto* & à *Nævio* hoc esse usurpatum. Pith.

⁷ Albenti.] Alii, *Albescenti*.

⁸ Ut dicit Cicero.] II. De Orat. & in Part.

⁹ Nativa.] *Nativa sunt verba, quæ prima*

significata sunt primo sensu: alia reperta, quæ ex his facta sunt, ut jam nobis ponere alia quam quæ illi rudes homines primique fecerunt, fas non sit: at *derivare, flectere, conjungere*, quod natis postea concessum est, quando desiit licere? Et si quid periculosius finxisse videbimur, quibusdam remediis ¹ præmuniendum est, *Ut ita dicam, si licet dicere, quodammodo, permitte mihi sic.* Quod idem etiam in iis quæ licentius translata erunt, proderit, quæ non tuto dici possunt. In quo non falli iudicium nostrum sollicitudine ipsa manifestum erit. Qua de re Græcum erit illud elegantissimum, quo præcipitur illa, *ἠπιωλήσῃ τῆ ὑπερβολῆ.* *Translata* probari nisi in contextu sermonis non possunt. Itaque de singulis verbis satis dictum, quæ, ut alio loco ostendi, per se nullam virtutem habent. Sed ne inornata sunt quidem, nisi cum sunt infra rei, de qua loquendum est, dignitatem: excepto, si obscæna nudis nominibus enuncientur. ² Quod viderint, qui non putant esse vitanda, quia nec sit vox ulla natura turpis: & si qua est rei deformitas, alia quoque appellatione quacunque ad intellectum eundem nihilominus perveniat. Ego Romani pudoris more contentus, ut jam respondi talibus, *verecundiam silentio vindicabo.* Jam hinc igitur ad conjuncti sermonis rationem transeamus. Cujus ornatus in hæc duo prima dividitur, ³ quam concipiamus *elocutionem*, quo modo efferamus. Nam primum est, ut liqueat, augere quid velimus, an minuere: concitate dicere, an moderate: late, an severe: abundanter, an presse: aspere,

prima impositione rem significaverunt, quasi cum ipsis rebus nata, & ad explicandum hominum sensum primo imposta. Turneb.

¹ *Præmuniendum est.* Præmunitionem appellat quam Græci *ἠπιωλήσῃ*, id est, *præcastigationem*, quando durum vocabulum posita aliqua parenthesi mollimus. *Idem.*

² *Quod viderint.* Id ait propter *Cynicos Philoſophos & Stoicos* quosdam, qui nullam in verbis turpitudinem esse

dicebant, sed in rebus duntaxat, ut meminit *Cic. lib. primo Off. & in epist. quadam ad Pætum.* *Idem.*

³ *Quam concipiamus elocutionem.* Prius membrum pertinet ad *amplificationes & diminutiones*, & ad tria characterum genera: posterius vero ad *tropos & figuras, sententias & compositionem.* his enim partibus continetur ornatus qui positus est in sermonis conjunctione. *Idem.*

I Igitur

aspere, an leniter: magnifice, an subtiliter: graviter, an urbane. Tum quo translationis genere, quibus figuris, quilibus sententiis, quo modo, qua postremo collocatione, id quod intendimus, efficere possimus. Cæterum dicturus quibus ornatur oratio, prius ea quæ sunt huic contraria laudi, attingam: nam *prima virtus est, vitio carere.* ¹ Igitur ante omnia ne speremus ornatam orationem fore, quæ probabilis non erit. *Probabile* autem Cicero id genus dicit, quod non plus minusve est quam decet. Non quia comi expoliri que non debeat (nam & hæc ornatus pars est) sed quia *vitium est ubique quod nimium est.* Itaque vult esse auctoritatem & pondus in verbis, sententias vel graves; vel aptas opinionibus hominum ac moribus. His enim salvis licet assumere ea ² quibus illustrem fieri orationem putat. ³ Delectant translata, superlata, ad nomen adjuncta, duplicata, & idem significantia, ab ipsa actione atque ab imitatione rerum non abhorrentia. Sed quoniam vitia prius demonstrare aggressi sumus, vel hoc vitium sit quod ⁴ *κακόφωνον* vocatur: sive mala consuetudine in obscœnum intellectum sermo detortus est, ut *ductare exercitus*, & ⁵ *patrare bellum*, apud Salustium dicta sancte & antique, ridentur à nobis, si diis placet, quam culpam non scribentium quidem iudico, sed legentium: tamen vitanda, quatinus verba honesta moribus perdidimus, & evincens etiam vitiis cedendum est:

sive

¹ *Igitur ante omnia.*] Quasdam orationis ponit virtutes quæ & singulorum sunt verborum & conjunctorum. cæterum probabile hic non ponitur in re ut in narratione, sed in orationis forma, quæ sit hujuscemodi ut probationem mereatur. *Idem.*

² *Quibus illustrem.*] Cic. in Part. *illustrem* vocat orationem, quæ non solum *perspicua* est, verum etiam *ita evidens* ut rem ante oculos constituat. est autem illa quæ *hypotyposis* dicitur. *Idem.*

³ *Delectant translata.*] Hic locus (ut apparet ex Cic.) est depravatus. sic Cic.

scribit, *Illustres* autem sit oratio, si verba *gravitate delecta* ponuntur, *translata, superlata, &c.* *Idem.*

⁴ *Κακόφωνον.*] *Κακόφωνον* est proprie, cum ex vitio compositionis intelligitur suspicio turpitudinis. *Æschrologia* vero cum oratio ex vitiosa compositione & junctura incidit in vocabula turpia. utrunque tamen à *Falio κακόφωνον* dicitur. *Idem.*

⁵ *Patrare bellum apud Salust.*] Videatur Caspar. Barthius *Adversar.* lib. 35. cap. 4. pag. 1592.

I In

five junctura deformiter sonat, ut si cum hominibus notis loqui nos dicimus, nisi hoc ipsum hominibus medium sit, ¹ in præfata videmur incidere: quia ultima prioris syllabæ litera, quæ exprimi nisi labris coëuntibus non potest, aut intersistere nos indecentissime cogit, aut continuata cum insequente, in naturam ejus corrumpitur. ² Aliæ conjunctiones aliquid simile faciunt, quas persequi longum est, in eo vitio quod vitandum dicimus, commorantes. Sed *divisio* quoque affert eandem injuriam pudori, ut si *intercapedinis* nominativo casu quis utatur. Nec scripto modo id accidit, sed etiam sensu plerique obscæne intelligere, nisi caveris, cupiunt: ut apud Ovidium,

Quæque latent, meliora putat. ac ex verbis quæ longissime ab obscœnitate absunt, occasionem turpitudinis rapere. Si quidem Celsus cacophaton apud ³ Virgilium putat,

Incipiunt agitata tumescere. quod si recipias, nihil loqui tutum est. Deformitati proximum est *humilitatis vitium*, *πεινισμός* vocant, qua rei magnitudo vel dignitas minuitur: ⁴ ut *Saxea est verruca in summo montis vertice, Cui natura contrarium, sed errore par est*: ⁵ parvis dare excedentia modum nomina, nisi cum ex industria risus inde captatur. Itaque nec parricidam, *nequam* dixeris hominem, nec deditum forte meretrici, nefarium: quod alterum parum, alterum nimium est. Proinde quædam hebes, sordida, jejuna, tristis, ingrata, vilis oratio est. Quæ vitia facillime fiunt manifesta contrariis virtutibus. Nam primum acuto, secundum nitido,

¹ *In præfata.*] Sipontinus legit *præfanda*. id est, *obscœna*, quia illa non sunt sine præfatione & venia pronuncian- da. Turneb. *In præfata.*] Alii, *præfanda*. id est, quibus præfari convenit: *honus fit aurib.* vel *scœdum dictu.* ut apud Plin. lib. 7. cap. 51. *Pith.*

² *Aliæ conjunctiones.*] Ut hæc *conjunctio*, *Dorica castra*, incidit in *cacophaton* ex *conjunctione*, non tamen more superioris, quæ ex *conjunctione* & obscœ-

num reddebat vocabulum & duram juncturam. Turneb.

³ *Virgilium.*] Georg. 1.

⁴ *Ut, Saxea, &c.*] Exemplum hoc sumptum est ex *Originibus Catonis*. Porro *verrucam* appellat editum tumulum. est autem *verruca* eminens in corpore humano caruncula. Turneb.

⁵ *Parvis dare.*] Hoc vitium potest appellari *auxesis*, quoniam *parvis* rebus magna aptantur & gravia nomina. Idem.

nitido, tertium copioso, deinceps hilari, jucundo, accurato diversum est. ¹ Vitanda & *μείωσις*, cum sermoni quidem deest aliquid quo minus plenus sit, quanquam id obscuræ potius quam inornatæ orationis vitium est. Sed hoc quoque cum à prudentibus fit, schema dici solet, sicut ² *ταυτολογία*, id est ejusdem verbi aut sermonis iteratio. Hæc enim, quanquam non magnopere summis auctoribus vitata, interim vitium videri potest: in quod sæpe incidit etiam Cicero, securus tam parvæ observationis, sicut hoc loco, Non solum igitur illud iudicium iudicii simile iudices non fuit. Interim mutato nomine *επαναληψις* dicitur, atque est & ipsum inter schemata: quorum exempla illo loco reddam, quo virtutes erunt. Pejor hac ³ *ὀμοιολογία* est, quæ nulla varietatis gratia levat tædium, atque est tota coloris unius, quæ maxime deprehenditur carens arte oratoria, eaque & in sententiis, & figuris, & compositione longa, non animis solum, sed etiam auribus est ingratiissima. Vitanda ⁴ *μακρολογία*, id est longior quam oporteat sermo, ut apud ⁵ Livium, *Legati non impetrata pace, retro domum, unde venerant, abierunt*. Sed huic vicina periphrasis virtus habetur. ⁶ Est & *πλεονασμός*, vitium, cum supervacuis verbis oneratur oratio,

¹ *Vitanda & μείωσις.*] *Μείωσις* à Donato appellatur *eclipsis*, cum verbum aliquod necessarium orationi deest, quod si obscuritatem faciat *μείωσις*, vitiosa est: si minus, ad elegantiam & ornatum pertinet. est & *μείωσις* quæ *amplificationi* opponitur, de qua non loquimur. *Idem.*

² *Ταυτολογία.*] *Ταυτολογία*, vana est ejusdem verbi repetitio. si tamen repetitio illa apta est, appellatur *epanalepsis*, si idem casus & eadem facies servatur. quod si casus mutantur, appellatur *traductio* & *τολοκή*. *Idem.*

³ *Ὄμοιολογία.*] *Ὄμοιολογία* est oratio similis quæ eodem perpetuo tenore fluit, nec variatur ac distinguitur

figuris, nec speciem unquam mutat. nihil autem (ut docuit antea *Fabius*) in ratione dicendi potest esse odiosius similitudine. *Idem.*

⁴ *Μακρολογία.*] *Μακρολογία*, id est *prolixa oratio*, est cum orationi adjicitur sensus aliquis non necessarius. Huic opponitur *βραχυλογία*, id est, *orationis brevitatis*, quæ etiam commendatur in narratione. *Idem.*

⁵ *Livium.*] Lib. 8. ab urbe condi.

⁶ *Est & πλεονασμός.*] *Πλεονασμός* sæpe in vitium incidit: cum tamen asseverationis aut amplificationis causa adhibetur, virtutis habet locum, ut apud *Ciceronem pro Milone*, *Nisi oculis videritis*. *Turneb.*

oratio, *Ego meis oculis vidi*. Satis est enim, *vidi*. ¹ Emendavit hoc non inurbane in Hircio Cicero, qui cum in Pansam declamans, filium à matre decem mensibus in utero latum esse dixisset, *Quid? alia*, inquit, *in penula solent ferre?* Nonnunquam tamen illud genus, cuius exemplum priore loco posui, affirmationis gratia adhibetur,

³ *Vocemque his auribus hausi*. At vitium erit, quoties ociosum fuerit, & supererit, non cum adjicietur. Est etiam quæ ⁴ *Περισπρία* vocatur, *supervacua* (ut si dixerim) *operositas*, ut à diligenti *curiosus*, & à religione *superstitio* distat. Atque ut semel finiam, verbum omne quod neque intellectum adjuvat neque ornatum, *vitiosum* dici potest. ⁵ *Κακόζηλον*, id est *mala affectatio*, per omne dicendi genus peccat. Nam & tumida, & exilia, & prædulcia, & abundantia, & arcessita, & exultantia, sub idem nomen cadunt. Denique *κακόζηλον* vocatur, quicquid est ultra virtutem, quoties ingenium iudicio caret, & specie boni fallitur: omnium in eloquentia vitiorum pessimum. Nam cætera cum vitentur, hoc petitur. Est autem totum in elocutione. Nam *rerum vitia* sunt, stultum, commune, contrarium, supervacuum: corrupta oratio in verbis maxime impropriis, redundantibus, comprehensione obscura, compositione fracta, ⁶ *vocum similium* aut ambiguarum puerili captatione consistit. Est autem

omne

¹ *Emendavit hoc, &c.*] Cicero jam senex plerisque ex nobiles Romanis *rhetoricam* docebat, itaque discipulos habuit *Hirtium* & *Pansam*, quos jam ætate grandiores solebat appellare *grandes prætextatos*. Idem.

² *Penula.*] An *perula*. ut Plaut. in *Vidulo*.

³ *Vocemque.*] *Æneid.* 4.

⁴ *Περισπρία.*] *Περισπρία* tam est in *rebus* quam in *verbis*. Fit autem cum nimia diligentia utimur. inde enim vel addendo, vel detrahendo, aut nimium excolendo, aut sapius mutando orationem vitiamus & reddimus inornatam. *Perispiria* vitium est in quibusdam

nostri temporis, qui vix ulla dictione aut ulla phrasi uti audent nisi sit *Ciceroniana*. alioqui enim arbitrantur orationem inquinari. *Turneb.*

⁵ *Κακόζηλον.*] *Cacozelia* nullum est deterius vitium. Fit autem cum mala affectatione id quod vitiosissimum est, arbitramur elegantissimum & ornatissimum: ut si quis stylo & phrasi *Apuleii* uteretur. *Idem.*

⁶ *Vocum similium.*] Aut intelligit *similiter cadens* & *similiter desinens*, in quibus nimius est *Apuleius* ex prava affectatione, aut certe intelligit *otiosam synonymiam* & *affectatam*. *Idem.*

1 *Κακόζη-*

omne ¹ κακόζηλον utique falsum, etiam si non omne falsum κακόζηλον, ut cum dicitur aliter quam se natura habet, & quam oportet, & quam fat est. Totidem autem generibus corrumpitur oratio, quod ornatur. Sed de hac parte & in alio à nobis opere plenius dictum est, ² & in hoc sæpe tractabitur & adhuc spargetur omnibus locis. Loquentes enim de ornatu, subinde quæ sunt vitanda, similia virtutibus vitia, dicemus. Sunt inornata & hæc, *Quod male dispositum est, id* ³ ἀνοικητόμηλον: *Quod male figuratum, id* ἀχίμαλον: *Quod male collocatum id* ⁴ κακοσωθέν vocant. Sed de dispositione diximus: de figuris & compositione dicemus. ⁵ Κοιτισμός quoque appellatur quædam mista ex varia ratione linguarum oratio, ut si Atticis Dorica, Ionica, Æolica etiam dicta confundas. Cui simile vitium est apud nos, si quis sublimia humilibus, vetera novis, poetica vulgaribus misceat. Id enim tale est monstrum, quale Horatius in prima parte libri de arte poetica fingit,

Humano capiti cervicem pictor equinam

Jungere si velit, ---

Et cætera ex diversis naturis subjiciat. Ornatum est quod perspicuo ac probabili plus est. Ejus primi sunt gradus in eo quod velis exprimendo, concipiendoque: tertius, qui hæc nitidiora faciat: quod proprie dixeris cultum. Itaque ⁶ ἐνάργεια, cujus in præceptis narrationis feci mentionem,

quia

¹ Κακόζηλον utique falsum.] Quia *cacozeleia* malum imitatur specie boni, *falsa* est: non tamen si quid *falsum*, est protinus *cacozeleum*, ut in tribus quæ Fab. enumerat, quorum primum pertinet ad actionem orationis, secundum ad decorum, tertium ad modum. *Idem.*

² Et in hoc.] In libro de causis corruptæ eloquentiæ.

³ Ἀνοικητόμηλον.] *Oeconomia* appellatur *optima dispositio*, cum res artificiose digeruntur. contrarium est illi hoc vitium. illa orationem ornat, hoc foedat. *Turneb.*

⁴ Κακοσωθέν.] Hoc vitium est adversus *compositionem*, quando *mala junctura* est & *prava verborum structura*. ut autem compositio apta ornat, ita κακοσωθέν dedecorat. *Idem.*

⁵ Κοιτισμός.] *Κοιτισμός*, id est *communio*, apud Græcos fit, cum dialecti vitiose commiscentur. apud Latinos dialectorum non est varietas, tamen vitium erit simile, si quis temere misceat *humilia & grandia verba*. *Idem.*

⁶ Ἐνάργεια.] *Ἐνάργεια*, id est *evidentia*, ita luculenter rem describit, ut geri videatur, non describi. Huic finitima

pp

nitima

quia plus est evidentia, vel ut alii dicunt, *representatio*, quam *perspicuitas*: & illud quidem patet, hæc se quodammodo ostendit, inter ornamenta ponamus. Magna virtus est, res de quibus loquimur, clare atque ut cerni videantur, enunciare. Non enim satis efficit, neque ut debet plene dominatur oratio, si usque ad aures volet, atque ea sibi iudex de quibus cognoscit, narrari credit, non exprimi, & oculis mentis ostendi. Sed quoniam pluribus modis accipi solet, non equidem in omnes eam particulas *secabo*, quarum ambitiose à quibusdam numerus augetur, sed maxime necessarias attingam.

¹ Est igitur unum genus, quo tota rerum imago quodammodo verbis depingitur.

Constitit in digitos extemplo arrectus uterque,
& cætera, quæ nobis illam pugilum congreduentium faciem ita ostendunt, ut non clarior futura fuerit spectantibus. Plurimum in hoc genere, sicut in cæteris, eminet Cicero. ² An quisquam tam procul à concipiendis imaginibus rerum abest, ut cum illa in Verrem legit, *Stetit soleatus prætor populi Romani cum pallio purpureo, tunicaque talari, muliercula nixus in litore: non solum ipsum os intueri videatur, & locum & habitum, sed quadam etiam* ³ *ex iis quæ dicta non sunt, sibi ipse adstruat?* Ego certe mihi cernere videor & vultum, & oculos, & deformes utriusque blanditias, & eorum qui aderant, tacitam averfationem, ac timidam verecundiam. ⁴ Interim ex plu-

nitima est virtus *ἐνέργεια*. id est, *efficitia*, cuius officium est efficere ut ea quæ dicuntur, non videantur *otiosa*, sed *quasi actiosa*. Idem.

¹ *Est igitur unum.*] Primus *enargiæ* modus est, cum rem non admodum copiose describimus, sed ea tamen sumimus quæ maxime videantur actionem representare. secundus enim modus fusioem habet descriptionem, & à pluribus circumstantiis petitam. Idem.

² *An quisquam.*] Appellavit lib. 6. *euphantasiolum*, qui optime imagines

conciperet: cui contrarium esse dixit eum qui *imagines non concipiat*. Solent autem *imagines conducere* tum ut orator optime rem explicet, tum ut auditor facillime intelligat. Est autem mox dicturus etiam de *phantasia Fabius*, quæ posita est in *concupiendis visionibus & imaginibus*. Idem.

³ *Ex iis quæ dicta non sunt, &c.*] Vetus exemplar hinc rursus orditur. Vide cap. ult. lib. 5. pag. 319.

⁴ *Interim ex pluribus.*] Superior modus rem luculente describit, hic autem adhibitis

ex pluribus efficitur illa quam conamur exprimere, facies ut est apud eundem (namque ad omnium ornandi virtutum exempla vel unus sufficit) in descriptione convivii luxuriosi, *Videbar videre alios intrantes, alios vero exuntes, quosdam ex vino vacillantes, quosdam hesternæ potatione oscitantes. Versatur inter hos Gallius unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, & spinis cooperta piscium.* Quid plus videret qui intrasset? Sic urbium captarum crescit miseratio. Sine dubio enim qui dicit expugnatam esse civitatem, complectitur omnia quæcunque talis fortuna recipit: sed in affectus minus penetrat brevis hic velut nuncius. At si aperias hæc quæ verbo uno inclusa erant, apparebunt & fusa per domos ac templa flamma, & ruentium tectorum fragor, & ex diversis clamoribus unus quidam sonus, aliorum fuga incerta, alii in extremo complexu suorum coherentes & infantium fœminarumque ploratus, & male usque in illum diem servati fato senes: tum prophanorum sacrorumque direptio, effereantium prædas repetentiumque discursus, & acti ante suum quisque prædonem catenati, & conata retinere infantem suum mater, & sicubi majus lucrum est, pugna inter victores. Licet enim hæc omnia (ut dixi) complectatur everfio, minus est tamen totum dicere quam omnia. ¹ Consequemur autem ut manifesta sint, si fuerint verisimilia: & licebit etiam falso adfingere quicquid fieri solet. Contingit eadem claritas etiam ex accidentibus.

--- ² *Mihi frigidus horror*

Membra

adhibitis pluribus circumstantiis. *Erasmus* autem lib. 2. *Copia*, speciem hanc locupletandæ orationis maximam putat, quam appellat *hypotyposin* & *descriptionem*, atque hæc *Fabii* exempla citat. *Turneb.*

¹ *Consequemur autem.*] Poterit, inquit, illa descriptio fieri, si omnia quæ verisimile est in re esse aut esse posse, persequemur. nec enim duntaxat in *energia*, cum *adjecimus adjuncta*, ponere debemus *vera*, sed etiam quæ *veri ha-*

beant similitudinem. *Idem.*

² *Mihi frigidus horror.*] Evidens est descriptio timoris ab accidentibus. nam in timore sanguis fertur ad cor, partesque interiores. itaque partes exteriores apparent exangues & frigidae. & quia tum laborat facultas animalis, membra concutiuntur. Addidit coisse sanguinem *hyperbolicòs*, sed tamen satis verisimiliter. id enim credebat, quia partes frigeabant, quibus suppeditat sanguis & spiritus calorem. *Idem.*

Membra quatit, gelidusque coit formidine sanguis. &, — Trepida matres pressere ad pectora natos.

Atque hujus summæ judicio quidem meo, virtutis facillima est via. *Naturam intueamur, hanc sequamur.* Omnis eloquentia circa opera vitæ est, ad se refert quisque quæ audit: & id facillime accipiunt animi quod agnoscunt. ¹ Præclare vero ad inferendam rebus lucem, repertæ sunt *similitudines*, quarum aliæ sunt quæ probationis gratia inter argumenta ponuntur, aliæ ad exprimendam rerum imaginem compositæ, quod est hujus loci proprium,

² *inde lupi ceu Raptores atra in nebula --- &*

Avi similis, quæ circum littora, circum

Pisces scopulos humilis volat æquora juxta.

Quo in genere id est præcipue custodiendum, ne id quod similitudinis gratia adscivimus, aut obscurum sit aut ignotum. Debet enim quod illustrandæ alterius rei gratia assumitur, ipsum esse clarius eo quod illuminat. Quare sane poëtis quidem permittamus hujusmodi exempla.

³ *Qualis ubi hybernam Lyciam Xantique fluenta*

Deserit, aut Delon maternam invisit Apollo.

Non idem decebit oratorem, ut occultis aperta demonstret. Sed illud quoque, de quo in argumentis diximus, similitudinis genus ornat orationem, facitque sublimem, floridam, jucundam, mirabilem. ⁴ Nam quo quæque longius petita est, hoc plus affert novitatis, atque inexpectatæ magis est. Illa vulgaria videri possunt, & utilia tamen ad conciliandam fidem, *Ut terram cultu, sic animum disciplinis melio-*

¹ *Præclare vero.*] Duplex est similitudo: altera ad *docendum* & *probandum* refertur: altera vero ad *expoliendum* & *ornandum*. igitur *ornatui* subjicitur & *enargiæ*. Idem.

² *Inde lupi ceu.*] Hæc similitudo vocatur *εἰκὼν* à Græcis, à Latinis *imago*, est autem *formæ cum forma collatio*. Idem.

³ *Qualis ubi, &c.*] Poëtæ solent nonnunquam eas similitudines quas ad

illustrandum adhibent, ducere à rebus obscuris aut ignotis: quod nunquam faciet orator. nam poëta sibi proponit doctum lectorem, orator raro solet habere *doctum auditorem*. Idem.

⁴ *Nam quo quæque longius.*] Hoc de *parabola* videtur intelligendum, quæ *similitudo* est paulo longius ducta. Petitur autem non solum ab *hominibus*, sed etiam à *mentis* & *inanimis*. Idem.

meliozem uberiozemque fieri. ¹ Et ut medici ab alienata mor-
bis membra præcidunt, ita turpes ac perniciosos, etiam si
nobis sanguine cohæreant, amputandos. Jam sublimius
illud pro Archia, *Saxa atque solitudines voci respondent, bestia
sape immanes cantu flectuntur atque consistunt, & cætera.* Quod
quidem genus à quibusdam declamatoria maxime licentia
corruptum est. ² Nam & falsis utuntur: nec illa iis quibus
tandem similia videri volunt, applicant: quorum utrunque
in iis est quæ me juvene ubique cantari solebant, *Magnorum
fluminum navigabiles fontes sunt. &, Generosioris arboris statim
planta cum fructu est.* In omni autem parabola aut præcedit
similitudo, & res sequitur, aut præcedit res, & similitu-
do sequitur. ³ Sed interim libera & separata est: interim,
quod longe optimum est, cum re cuius est imago, connecti-
tur, collatione invicem respondente, quod facit redditio
contraria, quæ ⁴ ἀντεπόδοσις dicitur, Præcedit similitudo illa,
cujus modo feci mentionem,

--- Inde lupi ceu

--- Raptores atra in nebula,

Sequitur in primo Georgicôn post longam de bellis civili-
bus atque externis conquestionem,

Ut cum carceribus sese effudere quadrigæ,

Addunt se in spacia, & frustra retinacula tendens

Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

Sed

¹ *Et ut medici, &c.]* Appellat Fabius membra ab alienata, quæ exaruerunt, motum & sensum amiserunt, ac plane emortua sunt. solent enim illam gangranam secare medici. Idem.

² *Nam & falsis.]* Ex his duo vitia colligere possumus in similitudine, cum rem assumimus falsam, aut similitudinem cum negotio male connectimus: non quod sit semper opus antepodosis, sed saltem rerum connexionem & applicationem. Idem.

³ *Sed interim libera.]* Liberam appellat similitudinem, quam Græci vocant ἀντεπόδοτον, sine redditione, cum

similitudo tantum ponitur, neque additur aliquid quod similitudinem cum re prorsus comparet. Alteram autem facit similitudinem cum antepodosis, quando id adhibetur quod similitudinem prorsus cum re conferat. Idem.

⁴ *Αντεπόδοσις.]* Quemadmodum in similitudine & comparatione dicitur antepodosis redditio invicem respondens, ita quoque in periodo membrum appellatur quod superiori respondet. unde ἀντεπόδοτον dicitur, cum membrum aliquod necessarium periodo deest, ut docet Budæus. Idem.

Sed hæc sunt sine antapodofi. Redditio autem illa rem utranque quam comparat, velut subjicit oculis, & pariter ostendit. Cujus præclara apud Virgilium multa reperio exempla, sed oratoriis potius utendum est. Dicit Cicero pro Muræna, ¹ *ut ajunt in Græcis artificibus eos aulædos esse, qui citharædi fieri non potuerunt: sic nos videmus, qui oratores evadere non potuerunt, eos ad juris studium devenire.* Illud pro eodem, jam pene poëtico spiritu, sed tamen cum sua redditione, quod est ad ornatum accommodatius: nam *ut tempestates sæpe certo aliquo cæli signo commoventur, sæpe improvise, nulla ex certa ratione, obscura aliqua ex causa concitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari sæpe intelligas quo signo commota sit: sæpe ita obscura est, ut casu excitata esse videatur.* ² Sunt & illæ breves, *Vagique per silvas ritu ferarum.* Et illud Ciceronis in Clodium, ³ *Quo ex judicio velut ex incendio nudus effugit.* Quibus similia possunt cuicumque etiam ex quotidiano sermone succurrere. Huic subjacet virtus non solum aperte ponendi rem ante oculos, sed circuncise atque velociter. Ac merito laudatur brevitatis integritas, sed ea minus præstat quoties nihil dicit nisi quod necesse est, ⁴ *βραχυλογία* vocant, quæ reddetur inter schemata. Est vero pulcherrima cum plura paucis complectimur, quale illud Sallustii est, *Mithridates corpore ingenti perinde armatus.* Hoc male imitantes sequitur obscuritas. Vicina prædictæ, sed amplior virtus est ⁵ *ἔμφρασις*, altiorem

¹ *Ut ajunt in Græcis.]* Proverbium hoc usurpatur à Latinis & Græcis, de his qui melioribus desperatis ad viliora se conferunt. cæterum appellat Græcos artifices, musicos & scenicos homines, qui ab Aristotele Dionysiæ artifices appellantur. Idem.

² *Sunt & illæ breves.]* Alia est divi-
sio similitudinum. nam quædam prolixiores sunt, ut superiores: quædam breviores, & in duobus tribusve positæ verbis, cujusmodi sunt sequentes. Idem.

³ *Quo ex judicio.]* Intelligit judicium quo adversus Clodium de sacris Bo-

ne Dea pollutis est constitutum. nam corrupto pecunia judicio & subornatis falsis testibus Clodius evasit. Idem.

⁴ *βραχυλογία* vocant.] Eadem etiam appellatur *βραχυπέπτα*, quæ fit cum mira brevitate rem totam comprehendimus ut nihil omittamus. illa enim efficit orationem ornatissimam. Idem.

⁵ *ἔμφρασις.]* *ἔμφρασις* Cornificius lib. 4. vertit significationem, quæ plus relinquitur in suspitione, quam dicitur. ejus multas facit species, exuperationem, ambiguum, consequentiam, &c. Idem.

¹ *Homæ*

altiore præbens intellectum, quam quem verba per se ipsa declarant. Ejus duæ sunt species: altera, quæ plus significat quam dicit: altera, quæ etiam id quod non dicit. Prior est & apud ¹ Homerum, cum Menelaus Graios in equo sedisse dicit: nam verbo uno magnitudinem ejus ostendit. & apud Virgilium.,

Demissum lapsi per funem. ----

Nam sic quoque altitudo demonstrata est. Idem *Cyclopa cum jacuisse dicit per antrum, prodigiosum illud corpus spatio loci mensus est.* Sequens posita est ² in voce aut omnino suppressa, aut etiam abscissa. Supprimitur vox, ut fecit pro Ligario Cicero. *Quod si in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam tu per te inquam obtines: intelligo quid loquar.* Tacuit enim illud quod nihilominus accipimus, non deesse homines qui ad crudelitatem eum impellerent. Abscinditur per ἀποσιώπησιν, quæ quoniam est figura, reddetur suo loco. Est in vulgaribus quoque verbis emphasis, *Virum esse oportet.* &, *Homo est ille.* &, ³ *Vivendum est.* Adeo similis est arti plerunque natura. Non tamen satis eloquentiæ est, ea de quibus dicat, clare atque evidenter ostendere: sed sunt multi ac varii excolendæ orationis modi. ⁴ Nam & ipsa illa ἀφέλεια simplex & in affectata habet quendam purum, qualis etiam in fœminis amatur, ornatum, & sunt quædam velut è tenui diligentia circa proprietatem significationemque munditiæ. Alia copia locuples, alia floribus læta: virium non unum genus. Nam quicquid in suo genere satis effectum est, valet.

¹ Homerum.] Odyf. 4. & 8.

² In voce aut omnino suppressa, &c.] Supprimitur vox, quæ nullo modo ponitur, atque ita fit ἀναστροφή, quod tamen emphasis habet. absconditur autem cum sermo interruptitur, & aliquid deest ad sensum absolvendum. utraque speciem abscissionem appellat Cornificius. Turneb.

³ Vivendum est.] Cum dicimus Vivendum est, significamus vitam esse tra-

ducendam: plus tamen intelligitur per emphasis, scilicet genio esse indulgendum, & in lætitia vivendum. ut apud Catullum, Vivamus mea Lesbia atque amemus. Idem.

⁴ Nam & ipsa illa ἀφέλεια.] Α'φέλεια simplex est & pura oratio, fluens quasi sponte naturæ, & nullam habens affectationem, qualis est apud Græcos in Xenophonte & Alcino. Aphelia præcepta composuit rhetor Aristides. Idem.

let. ¹ Præcipua tamen ejus opera *δένωσις* in exaggerenda indignitate: & in cæteris altitudo quædam: ² *φαντασία* in concipiendis visionibus: ³ *ἐξερρασία* in efficiendo velut opere proposito: cui adjicitur *ἐπεξερρασία*, repetitio probationis ejusdem, & cumulus ex abundantia. *ὀνείργα* confinis his est ab agendo ducta, & cujus propria sit virtus, non esse quæ dicuntur, ociosa. Est & amarum quiddam, quod fere in contumelia est positum, quale est Cassii. *Quid facies cum in bona tua invasero?* hoc est cum te docuero nescire maledicere? Et acre, ut illud Crassi, *Ego te consullem putem, cum tu me non putes senatorem.* Sed vis oratoris omnis in augendo minuendoque consistit. Utrique parti totidem modi, ex quibus præcipuos attingemus: reliqui similes erunt. Sunt autem positi in rebus, & verbis. Sed quæ sit rerum inventio ac ratio, tractavimus: nunc quid *elocutio* attollat aut deprimat, dicendum.

¹ *Præcipua tamen.*] Viribus ornatio fit oratio, sed virium multa species, præcipua *δένωσις*, id est *gravitas*, quæ est *oratio vim addens rebus indignis & invidiosis*. Eam quoque videtur ponere Fabius in quadam altitudine: nisi forte potius hic locus referatur ad aliam virium speciem. Cæterum quæ subjiciuntur omnia ad vim referenda sunt, tanquam species ad genus. *Idem.*

² *Φαντασία.*] *Φαντασία* interdum ad *enargiam* refertur, tamen præter *enargiam* habet aliquid peculiare, quod positum est in ipsa vi: ut cum orator concipit alicujus rei simulachrum, ut magis judices moveat. *Idem.*

³ *Εξερρασία.*] *Εξερρασία* oratio est vehemens & acris, quæ efficaciter probat & colligit. alioqui *ἐξερρασία* appellatur *expositio*. Sed hoc loco non ita accipitur. *Idem.*

C A P. I V.

De amplificatione.

4 PRIMA est igitur amplificandi vel minuendi species in ipso rei nomine, ut cum eum qui sit *casus*, *occisum*: eum qui

Amplificatio duplex est, *rerum & elocutionis*. *Amplificatio rerum* petitur à locis inventionis, de quibus dictum est lib. 5. Nunc autem Fab. *amplificationem quæ elocutione fit* tractat, ut mirari subeat *Erasmum* cum in secundo

commentario rerum copiam tractaret, has *amplificationis species* enumerasse quasi *rerum* essent, ac non *elocutionis*, quamquam *amplificatio per comparisonem magna* ex parte rerum esse videtur. *Turnebus.*

¹ *Hoc*

qui sit *improbus*, *latronem*: contraque eum qui pulsavit, at-
 tigit: qui vulneravit, læsisse dicimus. Utriusque pari-
 ter exemplum est pro M. Cœlio, *Si vidua libere, proterva*
perulante, dives effuse, libidinosa meretricio more viveret, adul-
terum ego putarem, si quis hanc paulo liberius salutasset? Nam
 & impudicam meretricem vocavit: & eum cui longior cum
 illa fuerat usus, liberius salutasse. ¹ Hoc genus increfcit, ac
 fit manifestius, si ampliora verba cum ipsis nominibus pro
 quibus ea posituri sumus, conferantur: ut Cicero in Ver-
 rem, *Non enim furem, sed raptorem: non adulterum, sed ex-*
pugnatorem pudicitie: non sacrilegum, sed hostem sacrorum reli-
gionumque: non scarium, sed crudelissimum carnificem civium
sociorumque in vestrum iudicium adduximus. Illo enim modo
 ut fit multum, hoc etiam plus ut fit, efficitur. Quatuor ta-
 men maxime generibus video constare amplificationem,
incremento, comparatione, ratiocinatione, congerie. ² *Incremen-*
tum est potentissimum, cum magna videntur etiam quæ in-
 feriora sunt. Id aut uno gradu fit, aut pluribus. Per id ve-
 nitur non modo ad summum, sed interim quodammodo
 supra summum. ³ Omnibus his sufficit vel unum Ciceronis
 exemplum, *Facinus est vincire civem Romanum, scelus verbe-*
rare, prope parricidium necare: quid dicam in crucem tollere?
 Nam & si tantum *verberatus* esset, uno gradu increverat,
 ponendo etiam id esse *facinus*, quod erat inferius. Et si tan-
 tum occisus esset, per plures gradus ascenderat. Cum vero
 dixerit, *prope parricidium necare: supra quod nihil est adjecit,*
quid dicam in crucem tollere? ita cum id quod maximum est
 occupasset, necesse erat in eo quod ultra est, verba defi-
 cere.

¹ *Hoc genus.*] Erasmus secundo libro
Copie, hanc appellat *amplificationem*
per correctionem, quando prius vocabu-
 lum tollitur ut gravius subjiciatur. *Idem.*

² *Incrementum.*] Quando gravibus
 quibusdam rem augemus. *comparatione*,
 cum ex eo quod infra est, id augetur
 quod est supra; *Ratiocinatione*, cum a-
 liud augetur, & ex eo animi collectione

alterius intelligitur amplificatio: *Con-*
gerie, cum multa verba aut multas sen-
 tentias eodem pertinentes congrega-
 mus. ex his quædam non solum ad ver-
 ba, sed etiam ad res pertinent. *Idem.*

³ *Omnibus.*] Id ait Cic. propter legem
Semproniam & Portiam, quæ vetabant ci-
vem Romanum interfici, sed mittebant
in exilium mitti. *Idem.*

cere. ¹ Fit & aliter supra summum adjectio: ut apud Virgilium de Lauso:

Quo pulchrior alter

Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.

Summum est enim, quo pulchrior alter non fuit, huic deinde aliquid suprapositum est. Tertius quoque est modus, ad quem non per gradus itur, ut quod non est plus quam maximum, sed quo nihil majus est. *Matrem tuam occidisti.* Quid dicam amplius? *Matrem tuam occidisti.* Nam & hoc augendi genus est, tantum aliquid efficere, ut non possit auge-ri. ² Crescit oratio minus aperte, sed nescio an hoc ipso efficacius, cum citra distinctionem in contextu & cursu semper aliquid priore majus insequitur: ut de vomitu in Antonium Cicero. *In cœtu vero populi Romani negotium publicum gerens magister equitum.* Singula incrementum habent. *Per se deforme, vel non in cœtu vomere, in cœtu etiam non populi: populi etiam non Romani: vel si nullum negotium ageret, vel si non publicum: vel si non magister equitum.* Sed alius divideret hæc & circa singulos gradus moraretur: hic in sublime etiam currit, & ad summum pervenit non nixu, sed impetu. ³ Verum ut hæc amplificatio in superiora tendit, ita quæ fit per comparationem, incrementum ex minoribus petit. Augendo enim quod est infra, necesse est extollat id quod supra positum est: ut idem, atque in eodem loco, *Si hoc tibi inter cœnam, & in illis immanibus poculis tuis accidisset, quis non turpe duceret? In cœtu vero populi Romani.* Et in Catilinam, *Servi mehercle mei si me isto pacto metuerent, ut te metuunt omnes cives*

¹ Fit & aliter.] Nam cum Virgil. 8. *Eneid.* neminem Lauso pulchriorem dixit, maximum est complexus, sed data occasione majus aliquid posuit maximo, ut commendaret pulchritudinem Turni. Tum similis est locus apud Homerum *Iliados* 2. de Ajace Telamonio, quem præstantiorem cæteris Græcis fuisse dicit, excepto Achille. Idem.

² Crescit oratio.] Alia species est incrementi, cum perpetua continuatione

verba deinceps graviora ponuntur. non fit autem hæc amplificatio per distinctionem, ut fiebat in superioribus exemplis in incisa & distinctos gradus. Idem.

³ Verum ut hæc.] Erasmus amplificationem ex comparatione dupliciter fieri dixit, aut per *fictionem*, id est, *hypothesein*, de qua Fab. dixit lib. 5. aut per *exempli collationem*. exempla erunt apud Fabium paulo post. Idem.

cives tui, domum meam relinquendam putarem. Interim proposito velut simili exemplo, efficiendum est ut sit majus id quod à nobis exaggerandum est: ¹ ut idem pro Cluentio, cum exposuisset, Milesiam quandam à secundis hæredibus pro abortu pecuniam accepisse, *Quanto est inquit, Oppianicus in eadem injuria majore supplicio dignus? Si quidem illa cum suo corpori vim attulisset, se ipsa cruciavit: hic autem idem illud effecit per alieni corporis vim atque cruciatum.* Nec putet quisquam hoc quanquam est simile, illi ex argumentis loco, quo majora ex minoribus colliguntur, idem esse. Illic enim *probatio* petitur, hinc *amplificatio*: sicut in Oppianico non id agitur in illa comparatione, *ut ille male fecerit, sed ut pejus.* Est tamen quanquam diversarum rerum quædam vicinia. Repetam igitur hinc quoque idem quo sum illic usus exemplum, sed non in eundem usum. Nam hoc mihi ostendendum est, augendi gratia non tota modo totis, sed etiam partes partibus comparari: sicut hoc loco, *An vero vir amplissimus P. Scipio pontifex maximus Tib. Gracchum mediocriter labefactantem statum reipublicæ, privatus interfecit: Catilinam orbem terrarum cade atque incendio vastare cupientem, nos consules perferemus?* Hinc & Catilina Graccho, & status reipublicæ orbi terrarum, & mediocris labefactatio cædi & incendiis & vastationi, & privatus consulibus comparatur: quæ si quis dilatare velit, plenos singula locos habent. ² Quas dixi *per ratiocinationem fieri amplificationes*: videamus an fatis proprio verbo signaverim. Nec sum in hoc sollicitus, dum res ipsa volentibus discere appareat. Hoc sum tamen secutus, quod hæc *amplificatio* alibi posita est, alibi valet: & ut aliud crescat, aliud augeatur, inde ad id quod extolli volumus, ratio deducitur. Objecturus Antonio Cicero merum & vomitum.

¹ *Ut idem pro Cluentio.*] Nam Oppianicus prægnantem fratris uxorem una cum foetu veneno sustulit, ut hæreditatem haberet. *Idem.*

² *Quas dixi.*] Primum disputat de *appellatione*, quam esse ait optimam, cum

ex alio aliud colligatur, quod proprium est syllogismi. hæc *amplificatio* magna ex parte ad rem pertinet, sed eatenus est *elocutionis*, qua ita enunciamus ut non omnia quæ intelliguntur ponantur, sed colligenda relinquuntur. *Idem.*

tum. Tu inquit, istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate. Quid fauces & latera ad ebrietatem? Minime sunt otiosa. Nam respicientes ad hæc, possumus æstimare quantum ille vini in Hippixæ nuptiis exhausserit, quod ferre & coquere non posset illa gladiatoria corporis firmitate. Ergo si ex alio colligitur aliud, nec improprium, nec inusitatum nomen est ratiocinationis, ut quod ex eadem causa inter status quoque habemus. ¹ Sic & ex insequentibus amplificatio ducitur. Si quidem tanta vis fuit vini erumpentis, ut non casum afferret aut voluntatem, sed necessitatem, ubi minime deceret, vomendi: & cibus non recens, ut accidere interim solet, redderetur, sed qui usque in posterum diem redundaret. Idem hoc præstant quæ antecesserunt. Nam cum Æolus à Junone rogatus,

--- Cavum conversa cuspide montem

Impulit in latus, ac venti velut agmine facto.

Qua data porta, ruunt: ---

apparet quanta sit futura tempestas. ² Quid? cum res atrocissimas, quasque in summam ipsi extulimus invidiam, elevamus consulto quo graviora videantur quæ secutura sunt: ut à Cicerone factum est cum illa diceret, *Levia sunt hæc in hoc reo crimina. Metum virgarum navarchus nobilissima civitatis precio redemit: humanum est. Alius, ne securi feriretur, pecuniam dedit, usitatum est.* Nonne usus est ratiocinatione, qua colligerent audientes quantum illud esset quod inferebatur, cui comparata hæc, humana viderentur atque usitata? ³ Sic quoque solet ex alio aliud augeri, cum Hannibalis bellicis laudibus ampliatur virtus Scipionis. Et fortitudinem Gallorum Germanorumque

¹ Sic & ex insequentibus.] Prima est species amplificationis per ratiocinationem, ab insequentibus, cum ex ratione eventus colligimus magnitudinem precedentium: ut secunda est species, quando ex antecedentibus colligimus magnitudinem insequentium. Idem.

² Quid? cum res.] Hic locus etiam

ad comparationem referri potest: est tamen syllogisticus ex eo quod colligitur aliorum magnitudo, ex eorum elevatione quæ alioqui sunt magna. Idem.

³ Sic quoque.] Hæc ratiocinatio est, cum ex alterius commendatione laus major redundat in aliam personam. Idem.

rumque miramur, quo sit major C. Caesaris gloria. Illud quoque est ex relatione ad aliquid, quod non ejus rei gratia dictum videtur, amplificationis genus. ¹ Non putant indignum Trojani principes, Grajos Trojanosque propter Helenæ speciem tot mala tanto temporis spacio sustinere: quænam igitur illa forma credenda est? Non enim hoc dicit Paris, qui rapuit: non aliquis juvenis, non unus è vulgo: sed senes & prudentissimi, & Priamo assidentes. Verum & ipse rex decenni bello exhaustus, amissis tot liberis, imminente summo discrimine, cui faciem illam ² ex qua tot lachrymarum origo fluxisset, invisam atque abominandam esse oportebat, & audit hæc, & eam filiam appellans juxta se locat, & excusat etiam, atque sibi esse malorum causam negat. Nec mihi videtur in Symposio Plato, cum Alcibiadem confidentem de se quid à Socrate pati voluerit narrat ut illum culparet hæc tradidisse: sed ut Socratis invictam continentiam ostenderet, quæ corrumpi speciosissimi hominis tam ³ obvia voluntate non posset. Quin ex instrumento quoque, heroum illorum magnitudo æstimanda nobis datur. ad hoc pertinet ⁴ clypeus Ajacis: ⁵ & hasta Pelias Achillis. Qua virtute egregie est usus in Cyclope Virgilius. Nam quod illud corpus concipiam, *cujus*

Trunca manum pinus regit? ----

Quid? cum vix loricam duo multiplicem connixi humeris ferrent, quantus Demoleos, qui indutus eam,

---- *cursit*

¹ Non putant indignum.] Locus est ex *3. Iliados.* nam cum seniores ex Trojanis ex Scæa porta intuerentur exercitum Trojanorum & Græcorum, venit Helena, cuius admirati sunt speciem, & hæc dixerunt. *Idem.* Non putant indignum.] Joh. Gebhard. Animadvers. in Propert. lib. 2. Eleg. 3. vs. 40. pag. 164.

² Ex qua tot lachrymarum origo.] Jan. Gebhard. Crepund. lib. 3. cap. 9. p. 123. legit ex Ms. Palat. Ex qua tota lacrymarum ora fluxisset. Ora & jugum, de fontium initiis, scaturigine ac capite.

³ Obvia voluntate.] Jan. Gebhard. Animadvers. in Propertii lib. 1. Eleg. 9. pag. 137.

⁴ Clypeus Ajacis.] Clypeum habebat septemplicem Ajax, quem nullus alius gestare posset. objecit eum hostibus (inquit Homerus) veluti turrim quandam, inde colligitur fortitudo Ajacis. Turn.

⁵ Et hasta Pelias.] Pelias hasta dicebatur à monte Pelio, quam nullus præter Achillem gestare poterat. nam Patroclus cum induisset Achillis arma, hastam tamen gestare non potuit. *Idem.*

I. Possit

— *curſu palantes Troas agebat?*

Quid M. Tullius de M. Antonii luxuria tantum fingere faltem potuiſſet, quantum oſtendit dicendo, *Conchyliatis Cn. Pompeii perſtromatis ſervorum in cellis ſtratos lectos videres?* Conchyliata perſtromata, & Cn. Pompeii, & in cellis ſervorum, nihil dici poteſt ultra: & neceſſe eſt tamen infinito plus in domino cogitare. Eſt hoc ſimile illi quod ἐμφαſις dicitur: ſed illa ex verbo, hoc ex re conjecturam facit: tantoque plus valet, quanto res ipſa verbis eſt firmior. ¹ Poteſt adſcribi amplificationi congeries quoque verborum ac ſententiarum idem ſignificantium. Nam etiam ſi non per gradus aſcendant, tamen velut acervo quodam allevantur. *Quid enim tuus ille Tubero diſtrictus in acie Pharfalica gladius agebat? cujus latus ille mucro petebat? qui ſenſus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Simile eſt hoc figuræ quam ² συναθροις vocant: ſed illic plurium reum eſt congeries, hîc unius multiplicatio. ³ Hæc etiam creſcere ſolet verbis omnibus altius inſurgentibus: *Aderat janitor carceris, carniſex pratoris, mors terrorque ſociorum, & civium Romanorum, licetor Sextius.* Eadem fere eſt ratio minuendi. Nam totidem ſunt aſcendentibus quot deſcendentibus gradus. Ideoque uno ero exemplo contentus ejus loci quo Cicero de oratione Rulli hæc dicit, *Pauci tamen, qui proximi adſtiterant, nescio quid illum de lege Agraria voluiſſe dicere ſuſpicabantur.* ⁴ Quod ſi ad intellectum referas, minutio eſt, ſi ad obſcuritatem incrementum. Scio poſſe videri quibus-

¹ Poteſt adſcribi.] Congeries eſt in congregatione verborum & ſententiarum eodem tendentium. ea à Græcis συναθροις appellatur. Fabius tamen congeriem ſeparat à ſynathreſmo, ut ſynathreſmus ſit in collectione diverſorum verborum aut diverſarum ſententiarum, congeries in ſententiis multis, aut verbis idem ſignificantibus. Idem.

² Συναθροις vocant.] Rutilius Lupus eodem prope modo συναθροισ-

μῶν accipit, ponitque in verbis ſingulis & conjunctis. Sed quod de verbis dicit, accipi etiam poteſt de ſententia. Idem.

³ Hæc etiam creſcere ſolet verbis.] Vide Jan. Gebhard. Crepund. lib. 3. cap. 8. pag. 123.

⁴ Quod ſi ad intellectum.] Hoc exemplo probat Fabius ex eiſdem locis duci amplificationem & diminutionem, quia eodem in loco eſt utraque. illic autem Cic. notat obſcuram Rulli orationem. Turn. Initio

quibusdam speciem amplificationis hyperbolen quoque, nam & hæc in utranque partem valet: sed quia excedit hoc nomen, in tropos differenda est. Quos continuo subjungerem, nisi esset à cæteris separata ratio dicendi quæ constat non propriis, sed translatis. Demus ergo breviter hoc desiderio jam pene publico, ne omittamus eum quem plerique præcipuum ac pene solum putant orationis ornatum.

CAP. V.

De generibus sententiarum.

Sententiam veteres quod animo sensissent vocaverunt. Id Scum est apud oratores frequentissimum, tum etiam in usu quotidiano quasdam reliquias habet. Nam & juraturi ¹ ex animi nostri sententia, & gratulantes *ex sententia* dicimus. Non raro tamen & sic locuti sunt, ut sensa sua dicerent: nam *sensus*, corporis videbantur. Sed consuetudo jam tenuit, ut mente concepta, *sensus* vocaremus: lumina autem, præcipue que in clausulis posita, *sententias*. Quæ minus crebra apud antiquos, nostris temporibus modo carent. Ideoque mihi & de generibus earum, & de usu arbitror pauca dicenda. ² Antiquissimæ sunt, quæ proprie, quamvis omnibus idem sit nomen, *sententia* vocantur, quas Græci *νόμιμα* appellant: Utrunque autem nomen ex eo acceperunt, quod similes sunt consiliis aut decretis. Est autem hæc vox universalis, quæ etiam citra complexum causæ possit esse laudabilis, interim ad rem tantum relata: ut, *Nihil est tam populare quam bonitas.*

Initio quot modis *sententia* accipiatur explicat: deinde se loqui ait de ea *sententia* quæ lumen quoddam est orationis, & è communi vita sumpta propositio, quæ adhortatur ad honestum & utile, aut à contrariis revocat. *Turneb.*

¹ *Ex animi nostri sententia.*] Ea videtur fuisse formula jurandi apud antiquos. unde ait Cic. in Off. *Non enim falsum jurare pejerare est, sed cum ex ani-*

mi tui sententia juraris. Idem.

² *Antiquissima sunt.*] Quodcumque dictum argutius & paulo plausibilius, tempore Pabii *sententia* dicebatur: At vero apud antiquos *sententia* dicebatur *propositio vitæ utilis, de rebus honestis & utilibus*: quæ quidem *sententia* multum valet ad paranesim & ad consilium dandum: unde appellationem fortitur. Idem.

I Hanc

bonitas. interim ad personam. quale est Afri Domitii, Princeps qui vult omnia scire, necesse habet multa ignoscere. ¹ Hanc quidam partem *enthymematis*, quidam initium aut clausulam *epicherematis* esse dixerunt: & est aliquando non tamen semper. Illud verius esse eam aliquando simplicem, ut eam quam supra dixi. Aliquando ratione subjecta. Nam *in omni certamine qui opulentior est, etiam si accipit injuriam, tamen quia plus potest, facere videtur*. Nonnunquam duplicem, *Obsequium amicos, veritas odium parit*. Sunt etiam qui decem genera fecerunt, sed eo modo quo fieri vel plura possunt, *per interrogationem, comparisonem, inficiationem, similitudinem, admirationem, & cætera hujusmodi*, per omnes enim figuras tractari potest. Illud notabile ex diversis, ² *Mors misera non est, aditus ad mortem miser est*. Ac recte quidem sunt tales, ³ *Tam deest avaro quod habet, quam quod non habet*. Sed majorem vim accipiunt commutatione figuræ, ut

Usque adeone mori miserum est? ---

Acrius enim hoc, quam per se, *Mors misera non est*. ⁴ Et translatione à communi ad proprium. Nam cum sit rectum, *Nocere facile est, prodesse difficile*: vehementius apud Ovidium Medea dicit,

⁵ *Servare potui, perdere an possim rogas?*

⁶ Vertit ad personam Cicero, *Nihil habet, Caesar, nec fortuna*

tua

¹ Hanc quidam.] Sententia pars est *enthymematis*, quia si illi ratio subjiciatur, est *integrum enthymema*, ut docuit Fabius lib. 5. Ad hæc sententia quæ est ex contrariis, efficit *enthymema* ex repugnantibus. Est nonnunquam etiam sententia major propositio *epicherematis*, cum præsertim sit indubitata: nonnunquam vero *epicherematis* additur clausulæ, more *epiphonematis*; hoc tamen non est perpetuum. *Idem*.

² *Mors misera non est*.] Sententia est Epicuri, ut apparet ex prima *Tusculana*. est autem ducta à sententia *Epicharmi* poëte, *Emori nolo, sed mortuum esse me nihil existimo*. *Idem*.

³ *Tam deest avaro*.] Sententia est ducta ex *Mimo* Publii Syri: cujus est sensus, *avarum tam suis carere quam alienis, cum æque neutris utatur*. fit autem per *antanaclasin*. *Idem*.

⁴ Et translatione, &c.] *Commune* appellat quod est *generalius*, cujus tamen loco *proprium* subjicitur, quod est magis *singulare*: ut, *prodesse communius est quam servare*, Ovidius tamen *servare* dixit. *Idem*.

⁵ *Servare potui*.] Hic versus sumptus est ex *Medea* Ovidii, quam *tragediam* Fab. laudat lib. 10. *Idem*.

⁶ Vertit ad personam Cic.] *Nulla fortuna major est quam posse servare, nec melior*

tua majus, quam ut possis: nec natura melius: quam ut velis servare quam plurimos. Ita quæ erant rerum, propria fecit hominis. In hoc genere custodiendum est, & id quidem ubique, *ne crebra sint, ne palam falsa* (quales frequenter ab iis dicuntur qui hæc ^{καθολικῶς} vocant: & quicquid pro causa videtur, quasi indubitatum pronuntiant) & ne passim & à quocunque dicantur. Magis enim decent eos in quibus est auctoritas ut rei pondus etiam persona confirmet. ² Quis enim ferat puerum aut adolescentulum, aut etiam ignobilem, si judicet in dicendo, & quodammodo præcipiat? ³ *Enthymema* quoque est omne quod mente concipimus: proprie tamen dicitur quæ est sententia ex contrariis, propterea quod eminere inter cæteras videtur, ut *Homerus poëta, urbs Roma.* De hoc in argumentis satis dictum est. ⁴ Non semper autem ad probationem adhibetur, sed aliquando ad ornatum. *Quorum igitur impunitas, Caesar, tuæ clementiæ laus est, eorum te ipsorum ad crudelitatem acuet oratio? Non quia sit ratio dissimilis, sed quia jam per alia ut id injustum appareret, effectum erat.* Et addita in clausula est epiphonematis modo non tam probatio, quam extrema quasi insultatio. ⁵ Est enim *epiphonema, rei narrata vel probata summa acclamatio.*

Tantæ

lior natura quam velle servare quam plurimos. ita dicendum erat. *Idem.*

¹ *Καθολικῶς* vocant.] *Catholica* vertit *Fab. lib. 2. universalis* & *perpetua*, qualia negat esse præcepta rethorices: at tamen à multis *catholica* existimantur, & in omni loco ea valere putant, itaque sententias quoque universales cujus causæ convenire posse credunt. *Idem.*

² *Quis enim ferat.*] *Sententiæ* magna ex parte *protreptica* sunt aut *parænetica*. Igitur si orator induceret puerum utentem illis sententiis, ineptum sane videretur judices moveri à tantulo puero. *Idem.*

³ *Enthymema.*] *Quemadmodum sententia* universaliter significat quicquid sentimus, tamen per excellentiam significat propositionem argutam, è vita sum-

ptam de utilibus & honestis: ita quoque *enthymema* apud Græcos generaliter significat quemcunque mentis conceptum, & per antonomasiam conclusionem ex repugnantibus, & sententiam ex contrariis. atque hac ratione *enthymema* est sententiæ species. *Idem.*

⁴ *Non semper autem.*] *Enthymema* tamen valet ad ornatum & ad motum, cum in clausula ponitur, re jam tractata & confirmata: itaque non docet, sed duntaxat movet. *Idem.*

⁵ *Est enim epiphonema.*] Nam omne *epiphonema* sententia est, sed quod argutia quadam ferit aurem. *epiphonema* locum sæpenumero habet in epigrammatis conclusionibus, ut apud *Martialem*: & in historiæ fine, ut apud *Valerium*. *Idem.*

Q 9

I Νόημα.]

Tanta molis erat Romanam condere gentem:

Facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter maluit. Est & quod appellatur à novis ¹ *νόημα*, qua voce omnis intellectus accipi potest, sed hoc nomine donarunt ea quæ non dicunt, verum intelligi volunt, ut in eum quem sapius à ludo redemerat soror, agentem cum ea talionis, quod ei pollicem dormienti recidisset, ² *Eras dignus ut haberes integram manum.* Sic enim auditur, ut depugnares. ³ Vocatur aliquid & *clausula*: quæ si est quod *conclusionem* dicimus, & recte, & quibusdam in partibus necessaria est: Quare prius de facto vestro fateamini necesse est, quam Ligarii culpam ullam reprehendatis. Sed nunc illud volunt, ut omnis locus, omnis sensus in fine sermonis feriat aurem. Turpe autem ac prope nefas ducunt, respirare ullo loco qui acclamationem non petierit. Inde minuti corruptique senticuli, & extra rem petiti. Neque enim possunt tam multæ bonæ sententiæ esse, quam necesse est multæ sint clausulæ. Jam hæc magis nova sententiarum genera. ⁴ Ex inopinato: ut dixit Vibius Crispus in eum qui cum loricated in foro ambularet, prætendebat id se metu facere, ⁵ *Quis tibi sic timere permisit?* Et insigniter Africanus apud Neronem de morte matris, ⁶ *Rogant te Cæsar Gallia tuæ, ut felicitatem tuam fortiter feras.*

Sunt

¹ *Νόημα.*] Nonnulli interpretantur *novæ* sententiam quæ ad locum communem aut ad sententiam aliam alludat. Fabius appellat, cum aliud dicitur & aliud intelligitur. Idem.

² *Eras dignus, &c.*] Nonnulli erant in Lanistarum familia tanquam servi, ut vel inviti cogerebantur pugnare. Hic igitur sapius redemptus fuerat à sorore: cum tamen pugnandi miro teneretur studio, iterum locabat operam suam Lanistæ. soror igitur illi pollicem abscidit, ne posset amplius digladiari. Idem.

³ *Vocatur aliquid & clausula.*] *Clausula* bifariam accipitur. est enim interdum *conclusio* alicujus loci, quæ quidem efficit ornatum: aliquando vero sententia in cujusvis rei fine posita, cujus ni-

mius erat usus tempore Fabii. Idem.

⁴ *Ex inopinato.*] Hæc sententia appellatur à paradoxo, ac sæpenumero solet efficere risum, ut meminit Fab. lib. 6. & Cic. lib. 2. de Oratore. Idem.

⁵ *Quis tibi sic, &c.*] Dicendum erat, *Quis auctor est tui timoris?* Sed ut significaret hominem meticulosum, dicit præter opinionem, ab eo non ab alio ortum illum timorem. Idem.

⁶ *Rogant te, &c.*] Dicendum erat, *ut mortem matris fortiter feras*: sed cum Nero matrem ut insidiatricem esse interfectam diceret, ejusque mortem suæ tribueret felicitati, sic Africanus præter opinionem dixit, ut tamen clam notaret parricidium. Idem.

I Matrem

Sunt & alio relata, ut Afer Domitius cum Cloantillam defenderet, cui objectum crimen, quod virum qui inter rebellantes fuerat, sepelisset, remiserat Claudius, in epilogo filios ejus alloquens, ¹ *Matrem tamen, inquit, pueri sepelitote.* Et aliunde petita, id est, in alium locum ex alio translata: ut pro Spathale Crispus, quam qui hæredem amator instituerat decessit, cum haberet annos duo deviginti, ² *O hominem divinum, qui sibi indulgit.* Facit quasdam sententias sola geminatio: qualis est Senecæ in eo scripto quod Nero ad Senatum misit occisa matre, cum se periclitatum videri vellet, *Salvum me esse adhuc nec credo, nec gaudeo.* Melior, cum ex contrariis valet, ³ *Habeo quem fugiam, quem sequar non habeo.* ⁴ *Quid quod miser cum loqui non posset, tacere non poterat?* Ea vero fit pulcherrima, cum aliqua comparatione clarescit. Trachallus contra Spathalem, *Placet hoc ergo, ô leges diligentissimæ pudoris custodes, decimas uxoribus dari, ⁵ quartas meretricibus?* Sed horum quidem generum & bonæ dici possunt, & malæ. Illæ semper vitiosæ, uti à verbo, *Patres conscripti, Sic enim incipiendum est mihi, ut meminertis patrum.* Pejus adhuc, quo magis falsum est, & longius petitum. ⁶ *Contra eandem sororem gladiatoris, cujus modo feci mentionem, ⁷ At digito pugnavi.* * Est etiam generis ejusdem,

¹ *Matrem tamen pueri sepelitote.]* Hoc dicit Domitius, s; Cloantilla morte damnaretur: sed tamen retulit ad factum Cloantillæ, quod antea maritum illa sepelisset. *Idem.*

² *O hominem divinum.]* Apparet Spathalem meretricem fuisse, quæ accusata sit homicidii, quod hæres ab amatore instituta fuisset, qui paulo post periisset, quasi fraude Spathales, ut potiretur hæreditate. Erat igitur dicendum, *O hominem gratum qui beneficia amastæ agnovit:* cujus loco dixit, hominem illum bene vixisse qui genio indulserit, cum illi brevi esset moriendum. *Idem.*

³ *Habeo quem fugiam.]* Dictum est Cic. de Cæsare & Pompeio parantibus bellum civile. ita enim significabat neutrum

esse sequendum. *Idem.*

⁴ *Quod quid miser cum loqui, &c.]* Hierongri ad Oceanum. Postea vero Pisoniano vitio, cum loqui non posset, tacere non poterat. *Pith.*

⁵ *Quartas meretricibus?] Cum leges donent decimas duntaxat uxoribus, iniquum est meretrices ferre quartam partem hæreditatis, ut Spathales ex quarta parte hæres instituta fuerat. Forte vero etiam adolescens ille uxorem duntaxat ex decima parte fecerat hæredem. Turneb.*

⁶ *Contra eandem sororem gladiatoris, cujus modo feci mentionem, ad digitum pugnavi.]* Sic legend. intelligit, *micare.* Vide Salmas. ad Vopiscum p. 497.

⁷ *At digito pugnavi.]* Vide Jos. Scaliger. Not. in Catalect. Virg. pag. 329.

eiusdem, nescio an vitiosissimum, quoties verborum ambiguitas cum rerum falsa quadam similitudine jungitur. Clarum auctorem juvenis audivi, cum lecta¹ è capite cujusdam ossa sententiæ gratia tenenda matri dedisset, *Infeliciſſima fœmina nondum extuliſti filium, & jam ossa legiſti.* Ad hoc plerique minimis etiam inventiunculis gaudent, quæ excuſſæ riſum habent, inventæ facie ingenii blandiuntur. De eo qui naufragus, & ante agrorum ſterilitate vexatus, in ſcholis fingitur ſe ſuſpendiſſe, *Quem nec terra recipit, nec mare, pendeat.* ³ Huic ſimile in illo, de quo ſupra dixi, cui pater ſua membra laceranti venenum dedit, *Qui hæc edit, debet hoc bibere.* Et in luxurioſum, qui ⁴ ἀπονηρότερον ſimulaſſe dicitur, *Necte laqueum, habes quod faucibus tuis iras caris, Sume venenum, decet luxurioſum bibendo mori,* alia vana: ⁵ ut ſuadentis purpuratis, ut Alexandrum Babylonis incendio ſepeliant: *Alexandrum ſepelio, hoc quiſquam ſpectabit è tecto?* Quasi vero id ſit in re tota indigniſſimum. Alia nimia: ut de Germanis dicentem quendam audivi, ⁶ *Caput nescio ubi impositum.* Et de viro forti, *Bella umbone propellit.* Sed finis non erit, ſi ſingulas

Gasp. Barthius Animadverſ. ad Gratii Cyneget. pag. 24. &c. Pareus. At digito pugnavi.] Ad digitum mihi pugna eſt.

* *Eſt etiam generis ejuſdem.]* Eſt etiam illa mala ſententia à verbis ducta, quæ ex ambiguo manat. habet enim puerilem affectationem, nec cum re eſt conjuncta. *Turneb.*

¹ *In capite.]* In aliis ſcribitur, *in capide.* ſic enim appellant vaſculum & poculum, quod etiam dicunt *capedinem* & *capedunculam*, vel lege, è *capite.* *Idem.*

² *Jam ossa legiſti.]* *Ossa legere* ambiguum eſt. nam olim *cadavere combuſto, ossa colligebantur, & in urna recondebantur*, ut eſt apud Virgil. 6. *Æneid. ossaque lecta cado texit Corinaus aheno.* Eſt etiam *ossa legere* ſimpliciter colligere, ut *ossa fracta legere è vulnere.* *Idem.*

³ *Huic ſimile.]* Hujus loci meminit

in cap. de *perſpicuitate*, cum dixit quædam eſſe ἀδιανόητοι. *Idem.*

⁴ *Απονηρότερον.]* Απονηρότερος eſt ex propoſito mortis electio per inedia & famem. inde ἀπονηρότερον à Cic. dicitur 1. *Tuſcul.* quanquam locus eſt illic corruptus. *Idem.*

⁵ *Ut ſuadentis purp.]* Scribunt quoque hiſtorici. Alexandri duces deliberaſſe de incendienda *Babylone*, ut hoc modo nobilitaretur ſepultura Alexandri, hæc res poſtea ducta eſt ad themata declamatoria. *Idem.*

⁶ *Caput nescio, &c.]* Videtur alluſio eſſe ad proceritatem *Germanorum*, quaſi eorum corpus repræſentet prægrandem truncum cui impositum ſit *caput*: quaſi diceret eos *capite* hominum habere ſimilitudinem, ſed corpore quaſi arborum. quanquam hic locus varie legatur in exemplaribus. *Idem.*

I Due

singulas corruptorum persequar formas. Illud potius, quod est magis necessarium. ¹ Duæ sunt diversæ opiniones aliorum sententias solas pene spectantium, aliorum omnino damnantium: quorum mihi neutrum admodum placet. Densitas earum obstat invicem, ut in satis omnibus fructibusque arborum nihil ad justam magnitudinem adolescere potest, quod loco in quem crescat caret. Nec pictura in qua nihil circumlitum est, eminet. Ideoque artifices etiam cum plura in unam tabulam opera contulerunt, spatii distinguunt, ne umbræ in corpora cadant. Facit res eadem concisam quoque orationem. ² Subsistit enim omnis sententia: ideoque post eam utique aliud est initium. Unde soluta fere oratio & è singulis non membris, sed fructis collata structura caret ³ cum illa rotunda & undique circuncisa insistere invicem nequeant. Præter hoc etiam color ipse dicendi quamlibet clarus, multis tamen ac variis velut maculis conspergitur. ⁴ Porro ut affert lumen clavus purpuræ loco insertus, ita certe neminem deceat intertexta pluribus notis vestis. Quare licet hæc enitere, & aliquatenus extare videantur, tamen lumina illa non flammæ, sed scintillis inter fumum emicantibus similia dixeris: quæ ne apparent quidem, ubi tota lucet oratio, ut in sole sidera ipsa desinunt cerni: & quæ crebris parvisque conatibus se attollunt, in æqualia tantum, & velut confragosa, nec admirationem consequuntur eminentium, & planorum gratiam perdunt. Hoc quoque accedit, quod solas captanti sententias, multas necesse est dicere le-

ves,

¹ *Duæ sunt.*] Nunc præcipit de sententiarum usi, duasque refutat opiniones. Nam quidam solas sectabantur sententias, quidam ab illis abhorrebant. Sic demum controversiam decidit Fabius, ut putet *illis modice esse utendum.* Idem.

² *Subsistit enim.*] *Sententia* omnis perfectam habet comprehensionem absolutumque sensum: quod si aliam superaddas *sententiam*, novum inchoabit sen-

sum, atque ita oratio erit dissipata & divulsa. *Idem.*

³ *Cum illa rotunda, &c.*] *Metaphora* esse videtur ducta ab orbiculis, rebusque rotundis, quæ propter lævorem nec possunt adhærescere nec conjungi, quemadmodum nec *sententia* possunt inter se hærerere. *Idem.*

⁴ *Porro ut affert.*] Clavos appellamus in vestimentis, ornamenta quadam eminentia more capitis clavorum. vulgo ferramenta appellamus. *Idem.*

ves, frigidas, ineptas. Non enim potest esse delectus, ubi numero laboratur. Itaque videas & *divisionem* pro sententia poni, & argumentum, si tantum in clausula & calce pronuncietur. *Occidisti uxorem ipse adulter: non ferrem te etiam si repudiasses*, divisio est. *Vis scire venenum esse amatorium? viveret homo nisi illud bibisset*, argumentum est. Nec multas plerique sententias dicunt, sed omnia tanquam sententias. Huic quibusdam contrarium studium, qui fugiunt ac reformidant omnem hanc in dicendo voluptatem, nihil probantes nisi planum, & humile, & sine conatu. ² Ita dum timent ne aliquando cadant, semper jacent. Quod enim tantum in sententia bona crimen est: non causæ prodest? non iudicem movet? non dicentem commendat? ³ At est quoddam genus, quo veteres non utebantur. Ad quam usque nos vocatis vetustatem? Nam si ad illam extremam, multa Demosthenes, quæ ante eum nemo. ³ Quomodo potest Ciceronem probare, qui nihil putet ex Catone Gracchisque mutandum: Sed ante hos simplicior adhuc loquendi ratio fuit. Ego vero hæc lumina orationis, velut oculos quosdam esse eloquentiæ credo. Sed neque oculos esse toto corpore velim, ne cætera membra officium suum perdant: & si necesse sit, veterem illum horrorem dicendi malim, quam istam novam licentiam. Sed patet media quædam via, sicut in cultu victuque accessit aliquis citra reprehensionem nitior, quem sicut possumus adjiciamus virtutibus. Prius tamen sit, vitii carere: ne dum volumus esse meliores veteribus, simus tantum dissimiles. Reddam nunc, quam proximam esse dixeram, partem *de tropis*, quos *motus* clarif-

¹ Ita dum timent.] Similitudo est ducta ab illis qui in altum conscendunt. est enim periculum ne cadant. solet autem sententia orationem attollere. Idem.

² At est quoddam genus.] Hypophoram sibi objicit. veteres enim his argutis non utebantur sententiis, sed gravibus tantum, & valde modice. objicit igi-

tur exemplum Demosthenis, qui multa innovavit, & exemplum Ciceronis. Idem.

³ Quomodo potest.] Videtur desiderari membrum, in hanc sententiam, Sin ad illam vetustatem quæ recentior est. Videtur enim Fabius locutus esse ex *disjunctione*. Idem.

clarissimi nostrorum auctores vocant. Horum tradere præcepta & grammatici solent. Sed à me, cum de illorum officio loquerer, dilata pars est, quia de ornatu orationis gravior videbatur locus, & majori operi servandus.

C A P. V I.

De tropis.

TRopus est verbi vel sermonis à propria significatione in aliam cum virtute mutatio. Circa quem inexplicabilis & grammaticis inter ipsos, & philosophis pugna est, quæ sint genera, quæ species, quis numerus, quis cui subjiciatur. Nos omittis quæ nihil ad instituendum oratorem pertinent, cavillationibus, necessarios maxime atque in usum receptos exequemur: hoc modo in his annotasse contenti, quosdam gratia significationis, quosdam decoris assumi, & esse alios in verbis propriis, alios in translatis: vertique formas non verborum modo, sed sensuum, & compositionis. Quare mihi videntur errasse, qui non alios crediderunt tropos, quam in quibus verbum pro verbo poneretur. Neque illud ignoro, in iisdem fere qui significandi gratia adhibentur, esse & ornatum: sed non idem accidet contra, eruntque quidam tantum ad speciem accommodati. Incipiamus igitur ab eo, qui cum frequentissimus est, tum longe pulcherrimus, translatione dico, quæ *metaphora* Græce vocatur.

Quæ

Quæ sint genera.] Per genera intelligit tropos generales, qui in alias species dividuntur: ut apud Aristot. *metaphora* dividitur in *metonymiam*, *synecdochen*, *catachresin*, & *allegoriam* & apud Diomedem *allegoria* dividitur in septem species, *ὁμοιωσις* in tres. Turnebus.

2 Nos omittis quæ nihil ad instit.] Vide Jan. Gebhard. Crepund. lib. 1. cap. 5. pag. 16.

3 In verbis propriis.] Ut cum Livius dicit per *synecdochen*, Romanus pralio vi-

stor, retinetur proprietas significationis, sed mutatur numeri ratio. Turnebus.

4 Sed & sensuum.] Mutatur forma sensus, ut in *allegoria* & *enigmatate*: mutatur forma compositionis in *hyperbato* & *anastrophe*. Idem.

5 Neque illud ignoro.] Divisionem superiorem suam tuetur, qua dixerat, quosdam gratia significationis, quosdam decoris assumi. Pith.

6 Μεταφορεῖ.] Cic. ait ejus usum mansisse primum ab *inopia* & *necessitate*,

Q 9 4

deinde

Quæ quidem cum ita est ab ipsa nobis concessa natura, ut indocti quoque non sentientes ea frequenter utantur: tum ita jucunda atque nitida, ut in oratione quamlibet clara, proprio tamen lumine eluceat. Neque enim vulgaris esse, nec humilis, nec insuavis, recte modo adscita, potest. ¹ Copiam quoque sermonis auget permutando, aut mutuando quod non habet: quodque difficillimum est, præstat ne ulli rei nomen deesse videatur. Transfertur ergo nomen aut verbum ex eo loco, in quo proprium est, in eum in quo aut proprium deest, aut translatum proprio melius est. Id facimus aut quia necesse est, aut quia significantius est, aut (ut dixi) quia decentius. Ubi nihil horum præstabit quod transferetur, improprium erit. Necessitate rustici dicunt *gemmam* in vitibus, (quid enim dicerent aliud) & *sitire segetes*, & *fructus laborare*. Necessitate nos, *durum hominem*, aut *asperum*. Non enim proprium erat quod daremus his affectionibus nomen. Jam, *incensum ira*: & *inflammatum cupiditate*: &, *lapsum errore*, significandi gratia. Nihil enim horum suis verbis, quam his accersitis, magis proprium erat. Illa ad ornatum, *lumen orationis*: & *generis claritatem*: & *concionum procellas*: &, *eloquentiæ* ² *flumina*: ut Cicero pro Milone, *Clodium fontem gloriæ ejus vocat*, & *alio loco segetem ac materiam*. Quædam etiam parum speciosa dictu, per hanc explicantur,

³ *Hoc faciunt, nimio ne luxu obtusior usus*

Sit genitali arvo, & sulcos oblimet inertes.

In totum autem metaphora ⁴ brevior est quam similitudo: eoque

deinde postea ad delectationem & ornamentum esse translatum. Turneb.

¹ *Copiam quoque.*] Dupliciter fit metaphora, aut per mutationem nominis, quando nominis alterius loco alterum substituimus: aut mutatione, quando nomen proprium deest. quanquam revera (ut ait Cicero) omnis metaphora est quædam mutatio. Idem.

² *Flumina.*] Alii, *Fulmina.*

³ *Hoc faciunt, &c.*] Diomedes ait esse periphrasim in his carminibus, neque tamen refragatur Fabio, quia simul periphrasis est, & metaphorarum continuatio ab agricultura ductarum, quibus significatur equarum conceptio. Turneb.

⁴ *Brevior est quam similitudo.*] In aliis legitur, *brevior est similitudo*, quod cum Cic. consentit, qui metaphoram ait contractam esse similitudinis verbi breviter quem-

eoque distat, quod illa comparatur rei quam volumus exprimere, hæc pro ipsa re dicitur. *Comparatio* est, cum dico fecisse quid hominem ut *leonem*: *translatio*, cum dico de homine, *leo est*. Hujus vis omnis quadruplex maxime videtur: Cum in rebus animalibus aliud pro alio ponitur: ¹ ut de agitatore,

— *Gubernator magna contorsit equum vi.*

& ut Livius: *Scipionem à Catone adlatrari solitum refert*. Inanima pro aliis generis ejusdem sumuntur, ut, *Classique immittit habenas*. Aut pro rebus animalibus inanima, *Ferro an fato* ² *virtus Argivum occidit*. Aut contra,

— *Sedet inscius alto*

Accipiens sonitum saxi de vertice pastor:

³ præcipueque ex his oritur mira sublimitas, quæ audaci & proxime periculum translatione tolluntur, cum rebus sensu carentibus, actum quendam & animos damus, qualis est,

⁴ *Pontem indignatus Araxes.*

Et illa Ciceronis, *Quid enim tuus ille, Tubero, districtus* ⁵ *in acie Pharsalica gladius agebat? Cujus latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum?* Duplicatur interim hæc virtus apud Virgilium,

Ferrumque armare veneno.

Nam & veneno armare, & ferrum armare, *translatio* est. Secantur hæc in ⁶ plures: ut à rationali ad rationale, & idem de

quemadmodum autem in *metaphora* similitudinem esse oportet ut sit probabilis, ita dissimilitudo vitiosam efficit translationem. *Idem.*

¹ *Ut de agitatore.*] Sic appellatur qui in ludis Circensibus equos agit, quem appellavit *gubernatorem* per translationem. sic enim proprie navis agitator dicitur. *Idem.*

² *Virtus.*] Alii, *Metus.*

³ *Præcipueque ex his.*] Hæ translationes non sunt simplices, sed habent adjunctam *prosopeiam*: neque sublimitas videtur oriri ex *metaphora*, sed ex

prosopeia metaphora conjuncta. fit autem hæc species cum rebus surdis sensus tribuitur, aut actio quædam animalis. Addit Cic. *illustrissimas esse illas metaphoras quæ à sensibus petuntur, præsertim à visu.* *Idem.*

⁴ *Pontem indignatus Araxes.*] Id ait Virg. (ut notat Servius) *quia Xerxes rex Persarum tentavit extructo ponte Araxem fluvium Armenia trajicere.* *Idem.*

⁵ *In acie Pharsalica gladius.*] Pro gladiato. Vide Vossium *Institut. Orator.* lib. 4. 6. p. 98.

⁶ *Plures.*] *Dan. species.*

de irrationalibus & hæc invicem, ¹ quibus similis ratio est, & à toto, & à partibus. Sed jam non pueris præcipimus, ut, accepto genere species intelligere non possint. Ut modicus autem atque opportunus ejus usus illustrat orationem: ita frequens & obscurat, & tædio complet: ² continuus vero in *allegoriam* & *anigma* exit. ³ Sunt quædam etiam humiles translationes: ut id de quo modo dixi, *Saxea est verruca*. Et *fordidæ*. Non enim si Cicero recte *sentinam reipub.* dixit, fœditatem hominum significans: idcirco probem illud quoque veteris oratoris, *Persecuisti* ⁴ *reipub. vomicas*. Optimeque Cicero demonstrat cavendum, ne sit deformis translatio: qualis est (nam ipsis ejus utar exemplis) *Castratam morte Africani reipub.* & *Stercus curiæ Glauciam*. ⁵ Ne nimio major: aut, quod sæpius accidit, minor. Ne dissimilis: quorum exempla nimium frequenter deprehendet, qui sciverit hæc vitia esse. ⁶ Sed & copia quoque modum egressa vitiosa est, præcipue in eadem specie. ⁷ Sunt & duræ, id est longinqua similitudine ⁸ ductæ: ut, ⁹ *Capitis nives*. &

Jup-

¹ *Quibus similis ratio est.*] Videtur paulo latius fundere *metaphoram* hoc loco, ut etiam complectatur aliquam partem *synecdoches*, scilicet à toto & à partibus, quo modo Arist. totam *synecdochen* subjicit *metaphoræ*, ut diximus initio. Turneb.

² *Continuus vero.*] Nam continuatæ *metaphoræ* efficiunt *allegoriam*. id est, *inversionem*: quæ si sunt obscuriores, efficiunt *anigma*. Idem.

³ *Sunt quædam etiam.*] Cum enim est hujusmodi *metaphora*, incidit in *tapeinosin*. idem videtur dicere Cic. cum præcipit *ne sit angustius verbum translatum quam propinquum*. *Nauteam* aquam vocat Plautus, quæ est in *sentina*. quanquam & *sentina* & pro loco navis & aqua quæ in eo est accipitur. Idem.

⁴ *Reipub. vomicas.*] *Vomica* tumor est saniosus in corpore, & apostema: dicitur à vomendo. Idem.

⁵ *Ne nimio major.*] Hæc quoque verba sunt Ciceronis. *horum exemplum est, tempestas commestationis, & commestatio tempestatis*. Idem.

⁶ *Sed & copia.*] Cum *metaphoræ* diutius continuantur quam decet, præsertimque eadem elatæ forma, vitium est. hoc quoque præceptum est Ciceronis. Idem.

⁷ *Sunt & duræ.*] Longinquam quoque similitudinem in *metaphora* culpat Cicero, ea tamen corrigi potest addita præcastigatione: ut, *pupillus est, ut sic dixerim*; *morte Catonis senatus*. Idem.

⁸ *Ductæ.*] Quæ sequuntur desunt in vetustiss. Exemplaribus ad finem fere hujus libri. Pith.

⁹ *Capitis nives.*] Sic etiam dixit Domitianus, *permixtam mulso nivem*, cum significare vellet *capillos* partim *subrutilos*, partim *canos*. Turneb. *Ut, Capitis nives.*] Pro canitie. Vide Vossium *Institut. Orator.* lib. 4. 6. pag. 100.

1 Jup-

¹ *Juppiter hybernas cana nive conspuit Alpes.*

² In illo vero plurimum erroris quod ea quæ poëtis (qui & omnia ad voluptatem referunt, & plurima vertere etiam ipsa metri necessitate coguntur) permiffa sunt, convenire quidam etiam profæ putant. At ego in agendo nec *pastorem populi* auctore Homero dixerim: nec *volucres pennis remigare*: licet Virgilius in apibus ac Dædalo speciosissime sit usus. Metaphora enim aut vacantem occupare locum debet, aut si in alienum venit, plus valere eo quod expellit. Quod aliquanto pene jam magis de *synecdoche* dicam. Nam *translatio* permovendis animis plerumque & signandis rebus, ac sub oculos subjiciendis reperta est. Hæc variare sermonem potest, ³ ut ex uno plures intelligamus, parte totum, specie genus, præcedentibus sequentia, vel contra: omnia liberiora poëtis, quam oratoribus. Nam profa, ut *mucronem* pro gladio, & *rectum* pro domo recipiet: ita non *puppim* pro navi, nec *abietem* pro tabellis. Et rursus ut pro gladio *ferrum*, ita non pro equo *quadrupedem*. Maxime autem in orando valebit ⁴ numerorum illa libertas. Nam & Livius sæpe sic dicit, *Romanus pralio victor*: cum Romanos vicisse significat. Et contra, Cicero ad Brutum: *Populo*, inquit, *imposuimus, & oratores visi sumus*, cum de se tantum loqueretur. Quod genus non orationes modo ornat, sed etiam quotidiani sermonis usus recipit. ⁵ Quidam *συνεκδοχῶν* vocant, cum & id in contextu sermonis quod tacetur accipimus. Verbum enim ex verbo intelligitur, quod inter vitia *ἐκλειψις* vocatur. *Ar-*

cadus

¹ *Juppiter hybernas, &c.*] Carmen est Furii Bibaculi, quod ab Horatio venuste alludendo est usurpatum, *Furius hybernas cana nive conspuit Alpes.* Turn.

² *In illo vero.*] Significat poëtis audaciores permitti *metaphoras* quam oratoribus, nec protinus illas ab oratoribus esse usurpandas. *Idem.*

³ *Ut ex uno plures intellig.*] Cic. lib. 3. de Oratore, minus ait venustatis esse in *synecdoche* quam in *metaphora*. Verti potest *synecdoche ad verbum conceptio*: à

Cornificio vertitur *Intellectio*. *Idem.*

⁴ *Numerorum illa libertas.*] Hanc tamen figuram, quæ per *numeros* fit, speciem esse dicunt *heteroseos* & *enallages* Grammatici. *Idem.*

⁵ *Quidam σινεκδοχῶν.*] Hæc *synecdoche* non est annumeranda *tropis*, sed *figuris*, tractaturque lib. 9. cap. 3. à Fabio. Fit autem cum aliquid subauditur. tamen aliquando id quod deest vitiosam efficit orationem, quam quidam *eclipsim* vocant. id est, *defectum*. *Idem.*

I Ad

cadat¹ ad portas ruere. — Mihi hanc figuram esse magis placet. Illic ergo reddetur. Aliud etiam intelligitur ex alio,

² *Aspice, aratra iugo referunt suspensa iuveni.*

Unde apparet noctem appropinquare. Id nescio an oratori conveniat, nisi in argumentando, ³ cum rei signum est. Sed hoc ab elocutionis ratione distat. ⁴ Nec procul ab hoc genere discedit ⁵ μετανομία, quæ est nominis pro nomine positio: cuius vis est, pro eo quod dicitur, causam propter quam dicitur, ponere: sed ut ait Cicero, ὑπαδαυλώ rhetores dicunt. Hæc inventa ab inventore, & subjecta ab obtinentibus significat: ut, *Cererem corruptam undis*: & -- *Receptus Terra Neptunus classes Aquilonibus arcet*. Quod fit retro durius. Refert autem in quantum dictus tropus oratorem sequatur. Nam ut *Vulcanum* pro igne vulgo audivimus, & *Vario Marte pugnatum*, eruditus est sermo: & *Venerem* quam coitum dixisse magis decet: ita *Liberum* & *Cererem* pro vino & pane ⁶ licentius, quam ut fori severitas ferat: sicut ex eo quod continet, id quod continetur, usus recipit: ut *bene moratas urbes*, & *poculum epotum*, & *saeculum fœlix*. At id quod contra est, raro audeat quis, nisi poëta, — *Jam proximus ardet Ucalegon*. Nisi forte hoc potius est, à possessore, quod possidetur:

¹ *Ad portas ruere.*] Alii tamen grammatici ajunt heterosin esse infinitivi pro præterito imperfecto. Fabius subintelligere videtur cæperunt, ut & lib. 9. interpretatur. Idem.

² *Aspice, &c.*] Synecdoche videtur esse à signo, quanquam alia ratione potest esse allegoria. Idem.

³ *Cum rei signum est.*] Ut si orator argumentaretur cadaver esse visum cum tumore & livore, aliud colligeretur, scilicet veneficium. Aliud quoque ex alio intellexit Cic. cum dixit de conjuratis, *Vixerunt*. sic enim significavit mortuos esse. quanquam hic signum non est. Idem.

⁴ *Nec procul ab hoc.*] Metonymiam vertit Cornificius denominationem: ad verbum dici potest transnominatio: sed enim hæc appellatio est grammaticorum. nam thetores hypallagen appellant. id est, summutationem & subalternationem. quam apud grammaticos hypallage significat mutationem verborum in diversum sensum, ut, *Dare clasibus austruos*. Idem.

⁵ *Μετανομία, quæ est nominis pro nomine positio.*] Inepta est definitio, ut Vossius ait libro 4. Institut. Oratoriæ. cap. 8. I. p. 113.

⁶ *Licentius quam ut fori severitas ferat.*] Vide Vossium Institut. Orator. lib. 4. cap. 8. II. pag. 115.

ut *hominem devorari*, cuius patrimonium consumitur. Quo modo fiunt innumerabiles species. Hujus enim sunt generis, cum ab Annibale caesa apud Cannas sexaginta millia dicimus. & apud Tragicos ¹ ab Ægialao: & carmina Virgilii venisse, & venire commeatus qui afferantur: & sacrilegium deprehensum, non sacrilegum: & armorum scientiam habere, non artis. ² Illud quoque & poëtis & oratoribus frequens, quo eum qui efficit, ex eo quod efficitur, ostendimus. Nam & carminum auctores,

*Pallida mors aequo pulsat pede pauperum tabernas,
Regumque turre.* Et,
Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus.

Et orator præcipitem iram, hilarem adolescentiam, segne otium dicit. Est etiam huic tropo quædam cum synecdoche vicinia. ³ Nam cum dico *vultus hominis* pro vultu, dico pluraliter quod singulare est: quod plurale est, singulariter. Sed non id ago, ut unum ex multis intelligatur (nam id est manifestum) sed nomen immuto: ut cum *aurata tecta, aurea, pusillum* à vero discedo quia non est nisi pars aurata. Quæ singula persequi, minutioris est curæ etiam non oratorem instituentibus. ⁴ *Ἀντωνομασία*, quæ aliquid pro nomine ponit, Poëtis quoque modo frequentissima, & ⁵ per epitheton quia detracto eo cui apponitur, valet pro nomine, *Tydidēs, Peli- des* & ex his quæ in quocunque sunt præcipua,

--- Divûm

¹ *Ab Ægialao.*] Suspicor Ægialaum hunc fuisse filium Inachi, à quo sit opidum conditum Ægialus juxta Sicyonem. fuit & alius ejusdem nominis. Igitur Tragici poëtæ dicunt nonnullos ab Ægialao fuisse interfectos, cum tamen intelligant ab ejus exercitu. *Tur- nebus*.

² *Illud quoque & poëtis, &c.*] Hanc speciem permulti subjiciunt epitheto, cum adjectivum ex suo accipitur effectu. sed enim epitheton illud est figuratum, ac subjici potest *metonymia*. Idem.

³ *Nam cum dico vultus.*] Ut si dices, *vultus hominis esse varios & dissimi-*

les, ita significares *hominum vultum esse discrepantem*. Saepius enim singulari solemus uti, cum de toto rei genere loquimur. Idem.

⁴ *Ἀντωνομασία.*] *Ἀντωνομασία* vertitur *pronominalis* à Cornificio: appellatur etiam *exochè*. id est, *excellèntia*. fit autem cum quodam veluti extraneo cognomine rem significamus. Idem.

⁵ *Per epitheton.*] Poëtæ solent *Antonomasia* facere solo epitheto, cum patronymicis utuntur detracto substantivo. alioqui si substantivum addatur, jam non *antonomasia* erit, sed *epitheton*. Idem.

I Not

— *Divum pater, atque hominum rex.*

Et ex factis, quibus persona signatur,

— *Tbalamo quæ fixa reliquit Impius.* —

Oratoribus etiam si rarus ejus rei, nonnullus tamen usus est. Nam ut *Tydidem & Peliden* non dixerint, ita dixerunt *impium* pro parricida: *eversorem* quoque *Carthaginis & Numantia* pro Scipione, & *Romana eloquentia principem* pro Cicerone potuisse non dubitent. Cicero ipse certe usus est hac libertate: ¹ *Non multa peccas, inquit, ille fortissimo viro senior magister, & si peccas, te regere possum.* Neutrum enim nomine positum est, & utrunque intelligitur. ² *ὄνομασποιία* quidem, id est *fiçtio nominis*, Græcis inter maximas habita virtutes, nobis vix permittitur. Et sunt plurima ita posita ab iis qui sermonem primi fecerunt, aptantes affectibus vocem. Nam *mutus & sibilus & murmur* inde venerunt. Deinde tanquam consummata sint omnia, nihil generare audemus ipsi, cum multa quotidie ab antiquis ficta moriantur. Vix illa quæ *ὀνομασποιία* vocant, quæ ex vocibus in usum receptis quocunque modo declinantur, nobis permittimus, qualia sunt *salaturit, & proscripaturit* atque *laureati postes*, pro illo, lauro coronati, ex eadem fictione sunt. Sed hoc *foeliciter evaluit*: at contra, *vio* pro eo, *infelicius*. ³ In Græcis *obelisco, coludumo,*

1 *Non multa peccas.*] Exemplum est ex oratione pro *Muræna*. *Raphaël* in *fortissimo viro*, *Murænam* intelligit: in *seniore magistro* *Ciceronem*. Sed ego arbitror hæc verba *Ciceronem* esse mutuatum ab aliquo vetusto auctore, qui hodie ignoretur. ita *antonomasia* intelligitur, sed quas personas significet, ignoratur. *Idem.*

2 *ὄνομασποιία.*] *Onomatopœiam* *Cornificius* appellat *nominationem*, quam ponit partim in *imitatione*, partim in *significatione*. ejus nomine non solum complectitur *Fab.* *voces affectibus rerum aptatas*, verum etiam *derivationes quæ fiunt per inflexionem*. *Idem.*

3 *In Græcis obelisco.*] Hæc verba usque

ad *eo magis*, usque adeo sunt depravata à scribis literarum Græcarum imperitis, ut *Fabio* egeant interprete. Arbitror tamen initium esse versus alicujus verbis audacioribus scriptum. itaque constabit sensus, siue dicas ineptam fuisse nominum compositionem nimisque licentiosam, siue etiam dicas jucundam esse conjunctionem ex libertate linguæ Græcæ. Quid autem *coludumo* significet, plane ignoratur, nisi forte deducatur à verbo *καλύω*. id est, *prohibeo*, & dictione Ionica *δῶμε*, pro *δῶμε*. id est, *domus*. Videtur tamen esse depravata dicitio. *Idem.* In Græcis *obelisco coludumo.*] Vide *Turneb.* *Adversar. lib. 12. cap. 11. pag. 390.*

I Septen-

dumo, &c. dure etiam jungere vetamur, qui toleranter videre ¹ septentriones videmur. Eo magis necessaria κατὰ τὴν ἑξῆς, quam recte dicimus *abusionem*, quæ non habentibus nomen suum, accommodat quod in proximo est, sic, -- *Equum divina Palladis arte Ædificant*: & apud Tragicos, *Et jam ² leo pariet, & pater est*. Mille sunt hæc ³ & *Acetabula* quicquid habet, & ⁴ *pyxides* cujuscunque materiæ sunt. & *parricida*, matris quoque aut fratris interfector. ⁵ Discernendumque est hoc totum à translatione genus, quod *abusio* est, ubi nomen defuit: *translatio*, ubi aliud fuit. Nam poëtæ solent abusive etiam in his rebus, quibus nomina sua sunt, vicinis potius uti, quod rarum in prosa est. ⁶ Illa quoque quidam κατὰ τὴν ἑξῆς esse volunt, cum pro temeritate *virtus*, aut pro luxuria *liberalitas* dicitur. A quibus hæc quidem dissonantia sunt. quod in his non verbum pro verbo ponitur, sed res pro re. Neque enim putat quisquam *luxuriam* & *liberalitatem* idem significare: verum id quod fit, alius *luxuriam* esse dicit, alius *liberalitatem*: quamvis neutri dubium sit hæc esse diversa. Superest ex his quæ aliter significant, ⁷ μεταλήψις, id est *transsumptio*, quæ ex alio in aliud velut viam præstat: tropus & rarissimus, & maxime improprius, Græcis tamen fre-

¹ *Septentriones*.] *Teriones* lingua antiqua dicuntur boves, à *terendo*. hinc septem stellæ quæ sunt in plauastro, quia videntur esse boves, *septentriones* appellantur: quæ compositio dura est, sed tamen invaluit. quare inde colligit nos non debere in compositione tam superstitiosos esse. *Turneb.*

² *Leo pariet*.] Suspiciari oportet sumptum esse exemplum à vetusto quodam tragico, cujus tempore in usu non erat *leæna*. Igitur ille *leonem* pro *leæna* dixit *abusive*. quocirca alter subiecit *leonem marem* esse, non *fœminam*. *Idem.*

³ *Et acetabula*.] *Acetabulum* proprie vasculum est in quo ponitur acerum, Græci *oxybaphon* vocant: per *abusionem* tamen significat quodcunque vasculum, & quancunque cavitatem quæ aliquid

continet. hinc *acetabula* dicuntur in *polyppo*, & in *utero fœminarum cotyledones*. *Idem.*

⁴ *Pyxides*.] Nam dicuntur proprie à *buxo*, Græci appellant *πύξον*, sed *translatio* fit etiam per *similitudinem*, ubi non sunt nomina. *Idem.*

⁵ *Discernendumque est hoc totum*.] *Locus* hic declaratur à *Franc. Luisino*, *Parerg. lib. 2. cap. 2. p. 457. 478. Lamp. Critic. Part. III.*

⁶ *Illaque quoque*.] Antea *Fab.* appellavit hanc figuram nominum derivationem, quæ *catachresis* non est. est enim *catachresis in verbo*, hæc autem *in re*. *Idem.*

⁷ *Μετλήψις*.] *Metalepsis* est, quæ non statim, sed per quosdam gradus ad id nos deducit quod significatur: ut, *speluncis abdidit atrii*. *Turneb.*

I Qui

frequentior, ¹ qui *Centaurum Chirona*, & *vixus Jovis* ² *ὄξελος* dicunt. Nos qui ferat, si *Verrem*, *suem*: aut *Lalium*, *doctum* nominemus? Est enim hæc in metalepsi natura, ut inter id quod transfertur, sit medius quidam gradus, nihil ipse significans, sed præbens transitum: quem tropum magis affectamus, ut habere videamur, quam ut ullo in loco desideremus. Nam ejus frequentissimum exemplum est, *cano*, *canto*, *dico*: *ita cano*, *dico*. Item est medium illud *cano*. Nec diutius in eo morandum: nihil enim usus admodum video, nisi, ut dixi, in mediis. ³ Cætera jam non significandi gratia, sed ad ornandam modo, non augendam orationem assumuntur. Ornat enim ἐπιθετικόν, quod recte diximus appositum: à nonnullis sequens dicitur. Eo poëtæ & frequentius & liberius utuntur: Nanque illis satis est convenire verbo cui apponitur: & ita *dentes albi*, & *humida vina* in his non reprehenduntur. Apud oratorem, nisi aliquid efficitur, redundat. Tum autem efficitur, si sine illo quod dicitur minus est: qualia sunt, *O scelus abominandum*, *ô deformem libidinem*. Exornatur autem res tota maxime translationibus, *Cupiditas effrenata*, & *Insane substructiones*. ⁴ Et solet fieri aliis adjunctis epitheton tropis, ut apud Virgilium, *Turpis egestas*, & *Tristis senectus*. Veruntamen talis est ratio hujusce virtutis, ut sine appositis nuda sit & velut incompta oratio. Ne oneretur tamen multis. nam fit longa & impedita, ut in quæstionibus eam judices similem agmini totidem lixas habenti, quot milites quoque, in quo & numerus est duplex, nec

¹ *Qui Centaurum Chirona.*] Hic locus depravatus erat, sed ita ex conjectura repositus est à Raphaële: quam bene, viderit. *Metalepsis erit, si Chiron Centaurus appelletur, propterea quod sit peritus equestris disciplinæ.* Idem.

² *ὄξελος.*] Quia figura acuta aptior est ad *velocitatem*. magis enim findere potest aërem. Idem.

³ *Cætera jam non.*] Epitheta commode usurpata non solum ornant orationem, sed eam interim augent: non ta-

men passim debet esse eorum usus. Itaque Arist. *frigida Alcidauntis epitheta* reprehendit, quod illis uteretur non ut *condimentis*, sed ut *cibus*. Idem.

⁴ *Et solet fieri.*] Epitheton solum si per se consideres, vix *tropus* esse videbitur, quia nullam habet mutationem: sed aliis *tropis* adjunctis, *tropus* efficitur. itaque nonnunquam habet *metaphoram*, interdum *metonymiam*, nonnunquam *antonomasiam*. Idem.

nec duplum virium: quanquam non singula modo, sed etiam plura verba apponi solent: ut,

Conjugio Anchise Veneris dignate superbo.

Sed hoc quoque modo duo verba uni apposita, ne verbum quidem decuerint. Sunt autem quibus non videatur hic omnino tropus, quia nihil vertat. Necessè est enim semper: ut id quod est appositum, si à proprio divideris, per se significet, & faciat *antonomasiam*. Nam si dicas, *Ille qui Carthaginem & Numantiam everit*, *antonomasia* est: si adjeceris *Scipio*, appositum. Non potest ergo non esse junctum. ¹ At *ἀντιθεσία*, quam *inversionem* interpretamur, aliud verbis, aliud sensu ostendit, ac etiam interim contrarium. Prius, ut,

O navis referent in mare te novi

Fluctus: ô quid agis? fortiter occupa Portum.

totusque etiam ille Horatii locus, quo *navim* pro republica, *fluctuum tempestates* pro bellis civilibus, *portum* pro pace atque concordia dicit. Tale Lucretius,

² *Avia Pieridum peragro loca. --*

& Virgilius,

Sed nos immensum spatium confecimus aquor:

Et jam tempus equum spumantia solvere colla.

Sine translatione vero in Bucolicis,

³ *Certe equidem audieram, qua se subducere colles*

Incipiunt, mollique jugum demittere clivo,

Usque ad aquam, & veteris jam fracta cacumina sagi,

Omnia carminibus vestrum servasse Menalcam.

Hoc

¹ At *ἀντιθεσία*.] *Allegoriam* vertit permutationem Cornificius. est autem ea, cum aliud verba dicunt, & alia colligitur sententia. Fab. *inversionem* interpretatur: ejus etiam nomine complectitur *ironiam*, & omnes ejus species. Idem. At *Allegoria*, &c.] Errat, cum ait, *allegoriam proprio quoque sermone conitari posse*. Vide Vossium *Institut. Orator. lib. 4. p. 194.*

² *Avia Pieridum, &c.*] *Allegorice* significat Lucretius se primum philosophiam naturalem apud Latinos carmine describere, quæ hactenus prioribus fuisset illabata. Turneb.

³ *Certe equidem audieram.*] His carminibus significat rusticus Virgilium sua poësi agros suos recepisse, quos in calamitate Mantuanorum Artius occupaverat. Idem.

Hoc enim loco præter nomen cætera propriis decisa sunt verbis: verum *non pastor Menalcas*, sed *Virgilius* est intelligendus. Habet usum talis allegoriæ frequenter oratio, sed raro totius: plerunque apertis permista est. Tota apud Ciceronem talis. *Hoc miror enim, quærorque, quæquam hominem ita pessundare alterum verbis velle, ut etiam¹ navem perforet in qua ipse naviget.* Illud commistum frequentissimum. *Equidem cæteras tempestates & procellas in illis duntaxat fluctibus concionum semper Miloni putavi esse subeundas.* Nisi adiecisset duntaxat fluctibus concionum, esset allegoria: nunc eam miscuit. Quo in genere & species ex arcessitis verbis venit, & intellectus ex propriis. Illud vero longe speciosissimum genus orationis, in quo trium permista est gratia, similitudinis, allegoriæ, & translationis: *Quod fretum, quem Euripum, tot motus, tantas, tam varias habere creditis agitationes, commutationes, fluctus, quantas perturbationes, & quantos æstus habet ratio comitiorum? Dies intermissus unus, aut nox interposita sæpe & perturbat omnia, & totam opinionem parva nonnunquam commutat aura rumoris.*² Nam id quoque in primis est custodiendum, ut quo ex genere cœperis translationis, hoc definas. Multi enim cum initium à tempestate sumpserunt, incendio aut ruina finiunt: quæ est inconsequentia rerum fœdissima. Cæterum *allegoria* parvis quoque ingeniis, & quotidiano sermone frequentissime servit. nam illa in agendis causis jam detrita, *Pedem conferre, & Jugulum petere, & Sanguinem mittere*, inde sunt: nec offendunt tamen. Est enim grata in eloquendo novitas, & commutatio: & magis

¹ *Navem perforet.*] Navem perforare est, tanto studio velle alteri nocere ut interim tibi ipsi etiam obsis. ducta est allegoria ab æquali periculo navigantium, & eorum qui sunt in eadem navi. Idem.

² *Quem Euripum.*] Euripus appellatur mare angustum quod sæpius fluit & refluit: intelligitur tamen potissimum de Euboico Euripo, qui refluit septies. Idem.

³ *Nam id quoque.*] Hoc præceptum

pertinet ad metaphoram & allegoriam. in his enim oportet continuare translationes, & non ab una ad aliam transire, alioqui incidemus in *ἰσχυροῦς*. Idem.

⁴ *Sanguinem mittere.*] Aliquoties usus est Cic. in epist. ad Atticum, significat autem debilitare maxime adversarium, & ejus argumentationes solutionibus frangere. Metaphora ducta est à *venæ incisione*; quæ debilitat. Erasmus putat duci à *militibus*,

magis inopinata delectant. Ideoque jam in his amissimus modum, & gratiam rei nimia captatione consumpsimus.

¹ Est in exemplis *allegoria*, si non prædicta ratione ponantur.

² Nam ut *Dionysium Corinthi esse*, quo Græci omnes utuntur, ita plura similia dici possunt. Hæc allegoria quæ est obscurior, *enigma* dicitur: vitium meo quidem iudicio, si quidem dicere dilucide, virtus: quo tamen & poëtæ utuntur,

³ Dic quibus in terris, & eris mihi magnus Apollo,

Tres pateat cæli spatium non amplius ulnas?

Et oratores nonnunquam: ⁴ ut, Cælius ⁵ *quadrantariam Clytemnestram* ⁶ *in triclinio choam*, ⁷ *in cubiculo nolam*. Nanque & nunc quædam solvuntur, & tum erant notiora cum dicerentur, & *enigmata* sunt tamen, nec ea, nisi quis interpretetur, intelligas. In eo vero genere quo contraria ostenduntur, ⁸ *ironia est*: *illusionem* vocant: quæ aut pronuntiatione intelligitur, aut persona, aut rei natura: nam si qua earum

verbis

bus, quibus olim ignominia causa sanguis mittebatur. Idem.

¹ Est in exemplis *allegoria*.] Sensus est, exempla plerumque in *allegoriam* incidere, si ita constricta ponantur ut ratio historiae non exprimitur: ut *Lacedæmonii Philippo responderunt bellum minitanti*, *Dionysium esse Corinthi*, quo significabant fortunæ vicissitudinem & mutationem. Dionysius enim Siculorum tyrannus, regno expulsus, Corinthi musicam & literas docuit. Idem.

² Nam, &c.] Vide Erasmum in adagio, Dionysius Corinthi.

³ Dic quibus, &c.] Virgilius semel interrogatus dixit hos versus se posuisse ut grammaticos torqueret. interpretantur *enigma de puteo*, tantum enim illic apparet cæli, quanta est putei latitudo. Turneb.

⁴ Ut Cælius *quadrantariam*.] Fr. Robertsonell. Miscell. de Nomin. pag. 1404. Lamp. Crit. Part. I. Car. Sigonius p. 257. Lamp. Crit. Part. II. & Joh. Brodæus Miscell. lib. 3. cap. 24. pag. 503. Cæ-

lius Rhodigin. Antiq. Lect. l. 18. c. 16. pag. 844.

⁵ *Quadrantariam*.] Per *Clytemnestram quadrantariam* allegorice intelligitur mulier adultera. nam *quadrans* precium olim erat libidinis, quod meretrici dabatur. Unde soror Clodii *quadrans* est appellata, quod adolescens quidam in ejus oculos immisisset *quadrantes*, id est, *precium concubitus*, ut ait Plutarch. Turneb. Vide Cælium l. 10. c. 16. & An. Alciat. parerg. l. 2. c. 12.

⁶ *In triclinio choam*.] Dicitur de homine bibaci & vinoso, qui *plenam choam* semper habeat, & uno haustu ebibat. capit autem *sex cotylas*. Turnebus.

⁷ *In cubiculo nolam*.] Dicitur de homine strepero, loquaci, & futili, qui domi semper garriat, nec aliter sonet quam *tinnitabulum*. est autem *nola*, quam vulgo appellamus *campanam*. Idem.

⁸ *Ironia est*: *illusionem* vocat.] Errat, quod *Ironiam* schemata facit. item cum

verbis dissentit, apparet diversam esse orationi voluntatem. ² quanquam in plurimis id tropis accidit, ut intersit quid de quo dicatur: quia (quod dicitur alibi) verum est, aut laudi simulatione detrudere aut vituperationi laude concessum esse: quale est quod *C. Verres prator urbanus homo sanctus & diligens, subfortitionem ejus eo die non haberet.* Et contra, *oratores visi sumus, & populo imposuimus.* Aliquando cum risu quodam contraria dicuntur iis quæ intelligi volunt. quemadmodum in Clodium, *Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita antea acta servavit.* ³ Præter hæc usus est allegoriæ, ut tristitia dicamus melioribus verbis, aut bonæ rei gratia quædam contrariis significemus, aliud textu: quæ & enumeravimus. Hæc si quis profecto ignorat, quibus Græci nominibus appellent *σαρκασμὸν, ἀσεισμὸν, ἀντιφρασίαν, παραίρων* dici sciat. Sunt etiam qui hæc non species allegoriæ, sed ipsa tropos dicunt: acri quidem ratione, quod illa obscurior sit, & in his omnibus aperte appareat quid velimus. ³ Cui accedit hoc quoque, quod genus cum dividitur in species, nihil habet proprium: ut arboris species sunt *pinus, & olea, & cupressus,* & ipsius per se nulla proprietas: *Allegoria* vero habeat aliquid proprium. quod quo modo fieri potest, nisi ipsa species est? Sed ad utendum nihil refert. Adjicitur his ⁴ *μυκτηρισμὸς*, simulatus quidem, sed non latens derisus.

Pluribus

eam reponit inter species allegoriæ. Vide Vossium Institut. Orator. lib. 4. p. 195.

1 *Quanquam id in plurimis.*] Significat ironiam multis modis fieri, ut per *sarcasum, asteismum, antiphrasim,* tamen quod attinet ad personam, *ironiam* positam esse in *laudis* simulatione aut *vituperationis*: quanquam id in rebus etiam intelligi potest. Idem.

2 *Præter hæc.*] Species est *allegoria σαρκασμὸς*, quam accipit pro *charientismo* Fabius, cum *tristitia* melioribus verbis enuntiamus, aut etiam *scdritatem* tegimus cum quodam risu. Præterea est *ἀσεισμὸς*, *ingenua* quædam *urbanitas*, quam signi-

ficavit Fab. cum dixit, *aut bonæ rei gratia.* Adjicitur *ἀντιφρασις*, quæ per *contrarium* significat. est & *parœmia*, quæ habet *proverbii vulgaris usurpationem.* Idem.

3 *Cui accedit.*] Tota generis proprietates est in ipsis omnibus speciebus: at proprietates *allegoriæ* non est in *sarcasmo, asteismo,* & cæteris. itaque *allegoria* non est *genus*, sed duntaxat *species.* Idem.

4 *Μυκτηρισμὸς.*] Joh. Brodæus Miscellan. lib. 4. cap. 32. p. 530. Lamp. Critic. Part. 11. Lud. Cresollus Vacat. Autumn. lib. 2. cap. 6. sect. 3. p. 203.

1 Περὶ ἰστο-

Pluribus autem verbis cum id quod uno aut paucioribus certe dici potest explicatur, *περίφρασις*, vocant, *circutum loquendi*, qui nonnunquam necessitatem habet quoties dictu deformia operit: Sallustius, *Ad requisita natura*. Interim ornatum petit solum, qui est apud poëtas frequentissimus: ut,

Tempus erat, quo prima quies mortalibus agris

Incipit, & dono divum gratissima serpit.

Et apud oratores non rarus, semper tamen adstrictior. Quicquid enim significari brevius potest, & cum ornatu latius ostenditur, *περίφρασις* est: cui nomen latine datum est, non sane orationis aptum virtuti, *circunlocutio*. Verum hæc ut cum decorum habet, *periphrasis*: ita cum in vitium incidit, *περισολογία*, dicitur. *Obstat enim quicquid non adjuvat.* ² *Hyperbaton* quoque, id est *verbi transgressionem*, quam frequenter ratio ³ *comparationis* & decor poscit, non immerito inter virtutes habemus. Fit enim frequentissime aspera & dura, & dissoluta & hians oratio, si ad necessitatem ordinis sui verba redigantur, & ut quodque oritur, ita proximis etiamsi vinciri non potest, alligetur. Differenda igitur quædam, & præsumenda, atque ut in structuris lapidum impolitorum, loco quo convenit quicque ponendum. Non enim recidere ea, nec polire possumus, quæ coagmentata, se magis jungant, sed utendum his qualia sunt, eligendæque sedes. Nec aliud potest sermonem facere numerosum, quam oportuna ordinis mutatio. ⁴ *Neque alio*, *κατέβη eis περιγία*,

1 *Περισολογία.*] Duo vitia sunt finitima *periphrasi*, *macrologia*, id est, *sermo longior* quam oporteat, & *perissologia*, id est, *superfluous sermo*: ut apud Virg. *in faciem mutatus & ora Cupido*. nam posterior dictio vacat. *Turneb.*

2 *Υπερβαλον* quoque.] *Hyperbaton* quoddam vitiosum est, de quo locutus est in cap. de *perspicuitate*: quoddam vero laudatur, ut *virtus*, cum orationem non reddit obscuriorem, & tamen eam efficit numerosiorem. itaque pertinet

ad genus orationis illud quod dicitur *versum* atque *mutatum* à Cicerone. fit autem *perverse* atque *trajectione*. Idem.

3 *Comparationis.*] *Dan. compositionis.*

4 *Neque alio*, *κατέβην*, &c.] Principium est librorum Platonis de *Republica*, *Descendi heri in Piræum cum Glaucone Aristonis filio*, sed enim verba ista varie in exemplaribus leguntur, quo quidem colligimus Platonem varie ordinem mutasse, ac variam lectionem in *αὐτογράφοις* reliquisse, usque adeo

περὶ αἰα, Platonis inventa sunt quatuor illa verba, quibus in illo pulcherrimo operum in Piræum descendisse significat, plurimis modis scripta, quod eum quoque maximi facere experiretur. Verum id cum duobus verbis fit, ἀναστροφὴ dicitur, *reversio* quædam, qualia sunt vulgo, *Mecum, secum*: apud oratores & historicos, *Quibus de rebus*.¹ At cum decoris gratia contrahitur longius verbum, proprie *hyperbati* tenet nomen: ut, *Animadverti iudices, omnem accusatoris orationem in duas divisam esse partes. Nam in duas partes divisam esse, rectum erat, sed durum & incomprum*. Poëtæ quidem etiam verborum divisionem faciunt, & transgressionem.

— *Hyperboreo septem subjecta trioni.*

² quod oratio nequaquam recipiet. ³ At id quidem est propter quod cum dicitur, *tropus* fit, quia componendus est è duobus intellectibus. Alioqui ubi nihil ex significatione mutandum est, & structura sola variatur, *figura* potius *verborum* dici potest: sicut multi narrationem longis mutant *hyperbati*.⁴ Ex confusis quæ vitia accidunt, suo loco diximus. *Hyperbolen* audacioris ornatus summo loco posui. Est hæc ementiens superjectio. Virtus ejus ex diverso par augendi atque minuendi. Fit pluribus modis. Aut enim plus facto dicimus, *Vomens frustis esculentis gremium suum & totum tribunal implevit*.

-- *Geminique minantur In cælum scopuli.*

Aut res per similitudinem attollimus:

-- *Credas innare revulsas Cycladas.*

Aut

curiosus erat in ordinis mutatione. Turneb.

1 *At cum decoris gratia.*] Hæc species à Cornificio appellatur *trajectio*, quando longior fit verborum transgressio. superior dicitur *perverso*. Idem.

2 *Quod oratio nequaquam, &c.*] Tamen quædam reperiuntur timeses apud Cicetone[m], ut, *per mihi gratum, perque jucundum*: &, *quem illa cunque locum*, sed tamen raræ sunt. Idem.

3 *At id quidem.*] *Hyperbaton* illud poë-

ticum quod fit per *divisionem* & *transgressionem*, *tropus* esse videtur, quia mutat significationem & naturam dictionis. At *hyperbaton* illud oratorium quod est in *trajectione*, non tam videtur esse *tropus* quam *figura*, quia non mutatur *sermo*, sed duntaxat *structura*. Idem.

4 *Ex confusis.*] Intelligit *synchysin*, de qua locutus est in cap. de *perspicuitate*. est enim semper vitiosa, quia efficit *obscuritatem*, verborum mixtura. Idem.

x illa

Aut per comparationem: ut, *fulminis ocyor aliis.*

Aut signis quasi quibusdam, *Illam vel intactam segetis per summa volaret*

Gramina, nec teneras cursu laxisset aristas.

Vel translatione, ut ipsum illud volaret. Crescit interim hyperbole, alia insuper addita: ut Cicero in Antonium dicit, *Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico? quæ si fuit, fuit animal unum: Oceanus medius. fidius vix videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse.* Exquisitam vero figuram hujus rei deprehendisse apud principem Lyricorum Pindarum videor in libro quem inscripsit *Ἰμῶν*. Is nanque *Herculis impetum* ² *adversus Meropas*, qui in insula *Co* dicuntur habitasse, non igni, nec ventis, nec mari, sed *fulmini dicit similem fuisse*: ut illa minora, hoc par esset. Quod imitatus Cicero, illa composuit in Verrem, *Verfabatur in Sicilia longo intervallo non Dionysius ille, nec Phalaris* (tulit enim illa quondam insula multos & crudeles tyrannos) *sed novum quoddam monstrum ex vetere illa immanitate, quæ in iisdem versata locis dicitur. Non enim Charybdin tam infestam neque Scyllam navibus, quam istum in eodem freto fuisse arbitror.* Nec pauciora sunt genera minuendi.

-- *Vix ossibus herent.*

Et quod Cicero in quodam joculari libello,

³ *Fundum Varro vocat, quem possim mittere funda:*

Ni tamen exciderit qua cava funda patet.

Sed hujus quoque rei servetur mensura quædam. Quamvis enim est omnis hyperbole ultra fidem: non tamen esse debet ultra

1 *Ille vel intacta.*] His versibus significat maximam celeritatem & levitatem *Camilla Virgilius*. sic enim colligit signo: quod tamen est hyperbolicum. Idem.

2 *Adversus Meropas.*] *Meropes* homines fuerunt orti à *Merope* gigante, habitantes in *Co* insula una *Cycladum*, à qui-

bus est dicta *Meropis*, eos sustulit *Hercules*. Idem.

3 *Fundum Varro vocat.*] *Varro* fundum appellatum esse censuit à *funda*. itaque *Cic.* jocatur, extenuando hyperbolicòs, quasi *fundas* sit tam exiguus & parvus ut *mare lapidis possit projici*. Idem.

ultra modum: nec alia via magis in καυχήλιον itur. Piget referre plurima hinc orta vitia, cum præsertim minime sint ignota & obscura. Monere satis est, mentiri *hyperbolem*, nec ita, ut mendacio fallere. Quo magis intuendum est, quousque deceat extollere quod nobis non creditur. ¹ Pervenit hæc res frequentissime ad risum: qui si captatus est, *urbanitatis*: sin aliter, *stultitiæ* nomen assequitur. Est autem in usu vulgo quoque & inter eruditos, & apud rusticos, videlicet quia natura est omnibus *augendi res vel minuendi cupiditas* insita, nec quisquam vero contentus est. Sed ignoscitur, quia non affirmamus. Tum est *hyperbole* virtus, cum res ipsa de qua loquendum est, naturalem modum excessit. Conceditur enim amplius dicere, quia dici quantum est, non potest: meliusque ultra quam citra stat oratio. Sed de hoc satis, quia eundem locum plenius in eo libro quo *causas corruptæ eloquentiæ* reddebamus, tractavimus.

¹ Pervenit hæc res.] Lib. 6. Fabius docuit, sæpenumero ab *hyperbole* ridicula nasci. *Idem.*

M. F. A. B.